

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

”Elä se, mitä viitot – viittomisesi alkaa elää”

Nonverbaali kommunikaatio viittomakielisessä satuhetkessä tulk-
kauksen näkökulmasta

Heidi Jantunen

Viittomakielentulkin koulutusohjelma (240 op)

04 / 2014

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Viittomakielentulkin koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Heidi Jantunen	Sivumäärä 44 ja 7 liitesivua
Työn nimi ”Elä se, mitä viitot – viittomisesi alkaa elää”. Nonverbaali kommunikaatio viittomakielisessä satuhetkessä tulkkauksen näkökulmasta.	
Ohjaava(t) opettaja(t) Zita Kóbor-Laitinen	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Tulkkipalvelut Sivupersoon Oy, Kirsi Mäki	
Tiivistelmä <p>Tutkimuksellisen ja toiminnallisen opinnäytetyöni tavoitteena oli lähestyä lapsille tulkkausta nonverbaalin viestinnän näkökulmasta. Järjestin satuhetken, jossa viittomakielisen perheen vanhempi sekä kaksi viiden vuoden ikäistä lasta viittoivat kolme opettavaista eläinsatua Fabulan kuvakorteista. Poimin yhdessä vanhemman kanssa satuhetken vuorovaikutuksesta nonverbaaliin kommunikaatioon kuuluvat piirteet. Luokittelin nämä piirteet kolmen kategorian alle: ympäristötekijöihin, fyysisiin tekijöihin ja kehonkieleen. Satuhetken jälkeen käymämme keskustelun pohjalta sain tietoa tilanteen kontekstista. Ilman tätä ajatustenvaihtoa en olisi tilanteen luonnetta niin hyvin ymmärtänyt.</p> <p>Tutkin työssäni, kuinka vanhempi ja lapset kyseisessä tilanteessa kommunikoivat sekä sitä, mitä ei-kielellisiä seikkoja tulkkien olisi lapsille tulkkaustilanteissa hyvä huomioida. Esittelen työssäni aiheeseen liittyvää tietoperustaa kuten lapsille tulkkausta, lasten kielen kehittymistä, kommunikaation monimuotoisuutta sekä narratiivisuutta osana diskurssintutkimusta.</p> <p>Käyttämäni kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimusmenetelmän vuoksi saatua tutkimustulosta ei voida yleistää. Työ esittelee kyseisessä tilanteessa ja kontekstissa ilmenneet nonverbaalin kommunikaation piirteet. Kunkin sosiaalisen tilanteen kohdalla on tärkeää pitää mielessä sen erityisluonne esimerkiksi lapsen kehityksen näkökulmasta. Tulkkaustilanteen alussa lasta tulee kohdella yksilönä ja huomioida persoonalliset tekijät, jotta lapsen ja tulkin välille syntyy luottamus. Lasten kanssa kommunikoidessa on tärkeää kiinnittää huomio kokonaisvaltaisesti sekä kielelliseen että ei-kielelliseen viestintään. Varhaiset vuorovaikutustaidot perustuvat muun muassa eleisiin ja ilmeisiin, joten katseen merkitys on tärkeä. Tulkin on mahdollista joustaa ja mukauttaa toimintaansa sekä käyttämänsä kieltä lapsen mukaiselle tasolle. ”Elä se, mitä viitot – viittomisesi alkaa elää” toimii yhtenä hyvänä ohjenuorana tulkeille.</p> <p>Opinnäytetyö on suunnattu tulkkausalalla toimiville viittomakielen tulkeille sekä tulkkiopiskelijoille. Viittomakielen tulkit ja opiskelijat saavat tietoa nonverbaalin viestinnän tärkeydestä lapsille tulkkaustilanteissa. Opinnäytetyön liitteenä olevaan vinkkilistaan on koottu, sekä lyhyesti selitetty, tärkeimmät asiat, jotka lapsille tulkkaustilanteissa tulisi huomioida. Tulkit voivat soveltaa vinkkilistaa kuhunkin tulkkaustilanteeseen sopivalla tavalla. Opinnäytetyön tilaajatahona on alalla toimiva tulkkiyritys Tulkkipalvelut Sivupersoon Oy.</p>	
Asiasanat sanaton viestintä, kerronta, sadut, viittomakieli, lapset, tulkkauspalvelut	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Degree Programme in Sign Language Interpreting

ABSTRACT

Author Heidi Jantunen	Number of Pages 44 and 7 appendixes
Title “Live what you sign - your signing will start to live”. Nonverbal communication in a signed fable moment from the point of view of interpreting.	
Supervisor(s) Zita Kóbor-Laitinen	
Subscriber and/or Mentor Tulkkipalvelut Sivupersoon Oy, Kirsi Mäki	
<p>Abstract</p> <p>The aim of my analytical and functional thesis is to approach interpreting for children from the point of view of nonverbal communication. In the fable moment that I organized, two children at the age of five and a parent of a signing family signed three educational animal fables from picture cards made by Fabula. I picked features of nonverbal communication from their signing together with the parent. I classified these found nonverbal features under three categories: environmental structures and conditions, physical characteristics and body language. After this fable moment we discussed the situation, which helped me to understand its context. It helped me to better understand the nature of the fable moment.</p> <p>In this thesis I researched how the parent and children communicated in this situation and what non-verbal features are important for a sign language interpreter to know when interpreting for children. In this study I present theories related to interpreting for children, children’s language development, diversity of communication and narration as a part of discourse study.</p> <p>The research method being qualitative, these findings cannot be generalized. This study presents nonverbal communication features as they appeared in this particular situation and context. In each social situation one must pay attention to its characteristics, for an example from the point of view of children’s development. At the beginning of an interpreting situation the child should be treated individually and personally in order to create trust between the child and the interpreter. When communicating with children one must pay attention to both verbal and nonverbal communication. Early interaction skills are based on gestures and facial expressions so the use of eye contact is important. An interpreter should be able to be flexible and change the way of action and the use of language to a level suitable for children. “Live what you sign – your signing will start to live” makes a good guideline for interpreters.</p> <p>This thesis is meant for the sign language interpreters working in the interpreting field and interpreter students. Sign language interpreters and students get information on the importance of nonverbal communication features when working with children. In this list of tips which is found from the appendixes I have gathered and shortly explained the most important things interpreters should pay attention to when interpreting in situations including children. Interpreters can apply this list of tips depending on each situation. The subscriber of this thesis is Tulkkipalvelut Sivupersoon Oy, an interpreting company working in the field.</p>	
Keywords nonverbal communication, narration, fables, sign language, children, interpreting services	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	5
2 LAPSI TULKKAUSPALVELUN KÄYTTÄJÄNÄ	6
2.1 Lapsille tulkkaus	7
2.2 Lapsille tulkkauksen vaatimukset	8
2.3 Konteksti ja lapsen taustan ymmärtäminen	9
2.4 Kuuron lapsen kielen kehitys	10
3 MONIMUOTOINEN VUOROVAIKUTUS	12
3.1 Rekisteri osana viestianalyysiä	13
3.2 Diskurssintutkimus	13
3.3 Kerronta yhtenä diskurssin osa-alueena	14
3.4 Nonverbaali viestintä osana kommunikaatiota	15
4 NONVERBAALI KOMMUNIKAATIO KNAPPIN JA HALLIN MUKAAN	16
4.1 Ympäristötekijät	17
4.2 Fyysiset tekijät	17
4.3 Kehonkieli	18
4.3.1 Eleet	18
4.3.2 Kehon asento	20
4.3.3 Kosketustapa	21
4.3.4 Kasvojen ilmeet	21
4.3.5 Katse	22
4.3.6 Kielellinen ilmaisu nonverbaalista näkökulmasta	22
5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	23
5.1 Satujen valinta	23
5.2 Satuhetki	24
6 SATUHETKEN NONVERBAALI KOMMUNIKAATIO	26
6.1 Vanhemman nonverbaali kommunikaatio	27
6.2 Lasten nonverbaali kommunikaatio	31
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	36
7.1 Pohdintaa tulkkauksen näkökulmasta	36
7.2 Tulosten luotettavuuden ja hyödyllisyyden analysointi	39
LÄHTEET	41
LIITTEET	45
Liite 1. Lupalomake satuhetkessä syntyneen videomateriaalin käyttöön	45
Liite 2. Satuhetken nonverbaalin kommunikaation piirteiden erittely	46
Liite 3. Lapsille tulkkauksen vinkkilista	51

1 JOHDANTO

Tutkin opinnäytetyössäni viittomakielisessä satuhetkessä ilmenneitä nonverbaalin kommunikaation piirteitä. Nonverbaalia eli sanatonta viestintää havainnoidessa keskitytään kuvaamaan, *miten* jotakin sanotaan (äänen paralingvistiset piirteet), kun taas vastakohtaa eli verbaalia viestintää havainnoidessa tutkitaan, *mitä* sanotaan. Sanattomaan viestintään kuuluvat paralingvististen piirteiden lisäksi eleet, ilmeet ja kehon asento. (Kielijelppi 2015.)

Satu kuuluu kerrontaan, sisältäen vahvasti mielikuvitukseen pohjautuvaa ainesta. Satujen tapahtumapaikat sijoittuvat niin todelliseen maailmaan kuin myös fiktiiviseen satumaailmaan, missä kaikki voi olla mahdollista. (Piela & Rausmaa 1982, 85–86.) Toteuttamani opinnäytetyö on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen, joten tavoitteenani on yhden ilmiön syvälinen ymmärtäminen. Saatuja tuloksia ei voida yleistää, sillä ne perustuvat yhteen ja tiettyyn tutkimuskohteeseen. (Kananen 2014, 18–19.) Satuhetki pohjautuu tässä kontekstissa kuvakorteista rakentuviin kolmeen satuun. Satuhetkeen osallistuneen viittomakielisen perheen vanhempi sekä kaksi viiden vuoden ikäistä lasta järjestivät ja viittoivat ne kerronnalliseen ja keskustelemaan tyyliin yhdessä toisilleen.

Rajaamani näkökulma satuhetkessä ilmenneisiin nonverbaalin viestinnän piirteisiin on mielenkiintoinen ja alalle uutta tietoa tarjoava, mikä jo osaltaan tekee työstäni merkittävän. Opinnäytetyöni lähtökohtana ovat seuraavat kehittämis- ja tutkimustavoitteet:

1. Miten kuuro vanhempi kommunikoi lastensa kanssa viittomakielisessä satuhetkessä?
2. Miten lapset kommunikoivat tässä samassa viittomakielisessä satuhetkessä?
3. Mitä nonverbaalin kommunikaation piirteitä viittomakielen tulkin tulee huomioida lapsille tulkkaustilanteessa?

Opinnäytetyöni luvussa kaksi kerron tulkkauksesta lasten näkökulmasta ja esitelen muun muassa aiemmin tehtyjä opinnäytetöitä aiheeseen liittyen. Kuvaan

lapsen kehitystä yleisesti sekä kielellisen kehityksen näkökulmasta. Luvussa kolme kuvaan vuorovaikutuksen moniulotteisuutta ja erilaisia näkökulmia, joista viestintää on mahdollista tarkastella, erityisesti nonverbaalin kommunikaation näkökulmasta. Paunun (1987, 66) lausahdus ”Elä se, mitä viitot – viittomisesi alkaa elää”, kiteyttää nonverbaalin kommunikaation luonteen. Luvussa neljä esittelen luokittelun, jonka perusteella jaottelin satuhetken vuorovaikutuksessa havaitut nonverbaalin kommunikaation piirteet. Viidennessä luvussa kerron työni tutkimuksellisesta osuudesta: kuvaan satuhetkeä, jonka jälkeen paneudun havaittuun nonverbaaliin kommunikaatioon, esittelemällä sen kuudennessa luvussa taulukko- ja tekstimuodossa. Viimeisessä luvussa kuvaan satuhetken perusteella tekemiäni huomioita lasten kanssa kommunikoinnin ja tulkkauksen näkökulmasta sekä esitän jatkotutkimusaiheita.

Olen kerännyt omat sekä satuhetkeen osallistuneen viittomakielisen vanhemman havainnot tilanteessa havaituista nonverbaalin kommunikaation piirteistä (ks. Liite 2). Olen listannut piirteet ranskalaisin viivoin. Tuotin tämän listan pohjalta lopuksi produktin, lapsille tulkkauksen vinkkilistan (ks. Liite 3). Työni kautta viittomakielen tulkit ja tulkkiopiskelijat saavat tietoa sekä vinkkejä sanattoman viestinnän merkityksestä viittomakielisessä vuorovaikutustilanteessa. Vinkkilista oli työni tilaajan, Tulkkipalvelut Sivupersoon Oy:n ehdotus ja toive. Työelämä-ohjaajana ja yhteyshenkilönä toimi viittomakielen tulkki Kirsi Mäki.

2 LAPSI TULKKAUSPALVELUN KÄYTTÄJÄNÄ

Perustuslain 17 §:n 3. momentin mukaan ”viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla” (731/1999). Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta (133/2010) turvaa viittomakielisten kielelliset oikeudet ja mahdollistaa heidän toimintansa tasavertaisina yhteiskunnan jäseninä. Ensimmäinen päivä syyskuuta vuonna 2010 vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelut siirtyivät kunnilta Kansaneläkelaitoksen (Kelan) järjestettäväksi (Kansaneläkelaitos 2013). Vammaisten tulk-

kauspalvelun piiriin kuuluvat Suomessa asuvat henkilöt, joilla on kuulo-, kuulonäkö- tai puhevamman. Kuuroilla on oikeus käyttää tulkkauspalvelua vuodessa vähintään 180 tuntia erilaisiin asioimistilanteisiin ja kuurosokeilla tämä oikeus on tuntimäärältään 360. (Kansaneläkelaitos 2015a.)

2.1 Lapsille tulkkaus

Viittomakielen tulkin työhön kuuluu puhutun kielen tulkkaus viittomakielelle ja toisin päin eli viittomakielen tulkkaus puhutulle kielelle (Hynynen, Pyörre & Roslöf 2003, 60). Tulkki työskentelee siis viestin välittäjänä kahden kielen ja kulttuurin välillä (Laurén 2006, 199). Asiakaskunta vaihtelee iän puolesta laidasta laitaan. Tulkkaukseen valmistautumisen ja tulkkaustilanteen näkökulmasta jokaisen ikäryhmän erityispiirteet vaikuttavat omalla tavallaan tulkin työhön. (Hynynen ym. 2003, 56.)

Yksi tulkin asiakasryhmistä on lapset, joille tulkkauspalvelu on tärkeässä roolissa. Tulkin välityksellä varmistetaan lapsen mahdollisuus osallistua yhteiskunnan toimintaan. Lasten vanhemmista ne, jotka ovat huomanneet lapsensa toimivan tulkin kanssa luontevasti, tilaavat lapselleen tulkin kouluun ja vapaa-ajalle. Lapsista osa saattaa kuitenkin myös käyttää joissain tilanteissa tulkkinä vanhempaansa ammattitulkin sijaan. Lapset haluavat, että heidän viestinsä ja sen merkitys varmasti ymmärretään ja ilmaistaan tulkkauksessa. (Kiili & Pollari 2012, 73.) Vanhempien toimimista tulkin roolissa ammattitulkkin sijaan voitaisiin vähentää, kun tulkkin tietoisuus lasten asiakasryhmästä ja heidän kommunikointinsa erityispiirteistä lisääntyisi. Vanhempien sekä myös lasten luottamusta tulkkin ammattitaitoa ja työskentelyä kohtaan tulisi kasvattaa. Opinnäytetyöni toimii osaltaan tämän tavoitteen saavuttamisen edistäjänä.

Lasten kuulovammat vaihtelevat yksilöittäin ja kuntoutukseen liittyviä tekijöitä tulee arvioida henkilökohtaisesti. Näihin kuuluvat muun muassa kielen valintaan ja sen käyttöön liittyvät kysymykset ja kommunikaation eritasoiset haasteet, jotka ilmenevät mahdollisina liitännäisvammoina. (Kiili & Pollari 2012, 32.) Kuten aikuisilla niin myös jokaisella lapsella on omat tarpeensa ja vaatimuksensa, jotka tulkin tulee ottaa työskentelyssään huomioon.

Lapsille tulkatessaan tulkki joutuu pohtimaan myös työskentelynsä eettisyyttä. Lapsi ei ole samalla tavalla vastuussa tulkkauksilanteesta kuin aikuinen. (Mikkonen 2000, 53). Aikuinen kykenee mukautumaan tilanteessa, mutta lapsi ei tähän samalla tavalla pysty (Widberg-Palo 2011, 15). Erityisesti alle 6-vuotiaiden kanssa työskennellessä tulkin tulee joustaa ja irtautua viittomakielentulkin ammattisäännösten määrittelemästä tiukasta tulkin roolista. Lapsen kanssa työskennellessään tulkin tulee muistaa huomioida tilanne lapsen näkökulmasta ja huomioida tämän ajatukset ja oikeudet, sekä seurata kutakin tilannetta sen ehtojen mukaan. (Mikkonen 2000, 53.)

2.2 Lapsille tulkkauksen vaatimukset

Lapsille tulkkauksista on tutkittu aiemmin muun muassa toiminnallisten opinnäytteiden kautta, joiden tuloksena on tuotettu konkreettisia käännöstöitä saduista. Esimerkkinä Koskiluoman (2012) työ, jossa hän käänsi viittomakielisen sadun suomen kielelle sekä suomen kielestä tuotetut viittomakieliset käännökset Kanakalta ja Miettiseltä (2007) sekä Hannulalta, Kirjavaiselta ja Pekanheimolta (2003). Pollari (2003) on taas tutkinut viittomakielisten lasten satuja ja sadunkerrontaa.

Lapsille kääntämistä ei voi verrata aikuisille kääntämiseen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että lapset olisivat alempiarvoisessa asemassa suhteessa aikuisiin. Kääntäjän tulee kunnioittaa kohdeyleisöään samanarvoisesti, iästä riippumatta. (Oittinen 2000, 159–160.) Tulkkauksessa pätee tämä sama lähtökohta. Vastaanottajien huomiointi esimerkiksi heidän ikänsä näkökulmasta vaikuttaa tulkin käyttäytymiseen ja työskentelytapaan (Roslöf & Veitonen 2006, 174), mutta se ei saa näkyä alempiarvoisena kohteluna.

Pirkko Mikkosen (2000) pro gradu -tutkielma Viittomakielentulkki kuuron lapsen vuorovaikutustilanteissa, selvitti vuoden 2000 tilannetta ja kuuroille lapselle tulkkauksessa huomioitavia asioita. Tutkimus oli laatuaan ensimmäinen, sillä tätä ennen ei ollut selvitetty lapsille tulkkauksen tilannetta ja sen erityispiirteitä Suomessa. (Leskinen 2000, II.) Tutkimuksessa selvisi, että mitä nuorempi lapsi asiakkaana on, sitä joustavammin tulkin tulee työhönsä suhtautua. Lapsille tulka-

nessa tulkin tulee ymmärtää lapsen kielen kehitys. Tulkilta vaaditaan sujuvuutta sekä suomen kielessä että viittomakielessä. Jotta tulkkaus on mahdollista hallita sekä prosessina että käytännössä, tulkin tulee löytää myös oikea kielirekisteri ja tyyli. Näiden taitojen kanssa tulkki lähestyy tulkkauksen tärkeintä tavoitetta eli viestin välittämistä. (Mikkonen 2000, V.)

Kun kuurot ja huonokuuloiset lapset kommunikoivat aikuisten kanssa, pitävät he erityisen tärkeänä aikuisten katsekontaktia ja kosketusta. Lapset haluavat, että heitä pidetään lapsina, eikä kuulovammaisina henkilöinä. (Killi & Pollari 2012, 97.) Lapsille tulkkaustilanteissa tulkilta vaaditaan ennen kaikkea hyvää tilannetajua. Ennen tulkkaustilannetta luotu yhteys lapsen kanssa edesauttaa itse tulkkaustilanteen sujuvuutta, kun lapsi on nähnyt tulkin olevan mukava ja häntä huomioiva. (Widberg-Palo 2011, 14–15.)

2.3 Konteksti ja lapsen taustan ymmärtäminen

Kontekstin tuttuuden vaikutus tulkin ammattitaidon kehittymiseen ja tulkkauksen laatuun käy ilmi Silbersteinin (2011) opinnäytetyöstä. Tämän ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyön pyrkimyksenä oli tuoda esille se, kuinka tulkkauksen laatuun vaikuttavat monet tekijät teknisen toteutuksen ja tulkkeen oikeellisuuden lisäksi. Tuloksena saatiin selville, että tulkit kokivat tulkkauksen helpommaksi, jos heillä oli ennakkokäsitys tulkkaustilanteen kontekstista, eli tulkkaustilanne oli tuttu. Tulkkausprosessissa ei riitä, että suoritus on teknisesti hyvin toteutettu ja kielellisesti oikeellinen. Tulkkaus on hyvä liittää johonkin asiayhteyteen eli kontekstiin. (Silberstein 2011, 57–59.) Viittomakielen tulkin ammatti on praktinen eli sosiaalisessa ympäristössä toteutettava, teknisiä taitoja sisältävä ammatti. Tilanteiden yksilölliset ratkaisut tulee huomioida erikseen aina sen mukaan millainen sosiaalinen tilanne on. Monet tulkit ja asiakkaat korostavat tulkin työssä teknisyyttä, (Dean & Pollard 2011, 156–157.) mutta työn praktista puolta ei tulisi sivuuttaa.

Silbersteinin (2011) opinnäytetyön aineistona käytettiin erikseen valittuja Kielisilta-lehden artikkeleita, joihin kuului muun muassa tulkin ja asiakkaan läheisen suhteen hyötyjä pohtinut Hannola (2009/1). Artikkelista kävi ilmi, että aihepiiri,

asiakas ja tulkin tuttuus toimivat tulkkausta edistävinä asioina. Tulkkauksen laatu paranee sitä mukaa, kun tulkin kontekstin ymmärtäminen kasvaa. (Silberstein 2011, 32.)

Kielisilta-lehden artikkeleista Mikkosen (2006/3) artikkelissa tuotiin esille lasten asiakasryhmä. Mikkonen (2006) esittää, että tulkin tulee päästä lapsen maailmaan, jotta ymmärrys lapsen tapaan kokea ja ymmärtää asioita onnistuu. Tämän seurauksena on mahdollista tuottaa toimivaa tulkkausta. Tulkin on tarpeellista ymmärtää lapsen tausta ja hänen ympäristönsä (Mikkonen 2006, 25–27.), sillä jokainen lapsi on yksilö. Jokaisella on omat erityispiirteensä, jotka ilmenevät fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti. Ihmisen fyysinen puoli ilmenee fysiologisissa toiminnoissa, psyykkinen havaintojen sekä kokemusten kautta ja sosiaalinen vuorovaikutuksessa (Harinen & Karkela 1990, 21–23). Lapsen maailmaa ymmärtääkseen tulkin on tärkeää tuntea lasten kielen kehityksen vaiheet, jotka vaikuttavat omalta osaltaan kommunikointiin.

2.4 Kuuron lapsen kielen kehitys

Viittomakielinen henkilö on kuuro, kuuleva tai huonokuuloinen henkilö, jonka äidinkielenä tai ensikielenä on viittomakieli. Äidinkieleltään viittomakielinen on oppinut kielen joko toiselta tai molemmilta vanhemmiltaan, jotka ovat kielen käyttäjiä. Ensikieleltään viittomakielisen vanhemmista toinen tai molemmat ovat oppineet viittomakielen toisena tai vieraana kielenä ja käyttäneet sitä lapsen kielellisen kehityksen alusta alkaen. Ensikieleltään viittomakielinen henkilö on voinut myös oppia kielen vanhemmalta sisarukseltaan tai kodin ulkopuolella muiden viittomakielisten henkilöiden kautta. (Jokinen 2000, 79.)

On havaittu, että lasten viittomakielen omaksuminen etenee samalla tavoin kuin puhutussa kielessä (Takkinen 2000a, 113). Viittomat rakentuvat käsimuodosta (sormien asento viittoman aikana), paikasta (viittomatila: paikka, jossa viittoma tuotetaan), liikkeestä (käsien ja vartalon), orientaatiosta (kämmenien tai sormien suunta viittomassa) ja ei-manuaalisista elementeistä (suun asennot ja liikkeet) (Jantunen 2003, 28). Kielellinen kehitys toteutuu ympäristön valmiuksien mukaan, jolloin kuuro lapsi hakee kielen mallin visuaalisuudesta (Takkinen 2000a,

113). Kuuron lapsen varhainen vuorovaikutus pohjautuu katseeseen, kosketukseen, hymyyn ja eleisiin (Sinkkonen 2000, 106). Viitottaessa alle vuoden ikäisen lapsen kanssa, viittomisen tulee sijoittua lapsen huomion ulottuville, tai viittomipaikkaa tulee siirtää niin, että se on lapsen näkökentässä. Katsekontakti on kuuron lapsen kanssa kommunikoidessa tärkeä. (Takkinen 1994, 247.)

Takkisen (2005) mukaan useissa tutkimuksissa on huomattu, että lapset omaksuvat viittoman rakenneosista ensimmäisenä paikan, sillä siinä motoriikan hienosäätöä ei tarvita niin paljon kuin esimerkiksi liikkeessä ja käsimuodossa (Takkinen 2005, 56). Kahden vuoden ikäisellä lapsella tapahtuu eri viittomien käsimuodoissa paljon vaihtelua. Kolmen vuoden ikäisenä lapsi hallitsee sormiensa itsenäisen toiminnan jo paremmin. Vielä kahden-kolmen vuoden ikäisten lasten viittomaliikkeet ovat motoriikaltaan epätarkkoja. Varsinkin kahden käden viittomissa koordinaatio tuottaa haastetta. Saavuttaessaan viiden-kuuden vuoden iän, liikeparametrissa tapahtuu selkiintymistä, ja lapsi on omaksunut käsimuodot pääpiirteissään. Varsinkin yksikäätisten viittomien liikkeet lapsi on omaksunut jo hyvin. Käsimuodot muuttuvat lähestulkoon täsmällisiksi seitsemän-vuotiailla lapsilla. (Takkinen 2000b, 64–65.)

Kuten kuuleva lapsi tuottaa ensimmäiset sanansa noin vuoden iässä, tuottaa myös viittomakieltä omaksuva lapsi ensimmäiset viittomansa tässä samassa iässä (Takkinen 2000a, 118). Lapsen ensimmäisten viittomien tuottaminen sekä viittomavaraston kasvuvauhti ovat yksilöllisesti eteneviä. 18 kuukauden ikäisillä lapsilla esiintyy viittomistossa suurimmaksi osaksi substantiiveja sekä vähän verbiviittomia. Kahden vuoden iässä viittomistoon tulee mukaan adjektiiveja, pronomineja sekä muutamia numeraaleja, ja muodostetut lauseet ovat kahden-kolmen viittoman pituisia. (Takkinen 2000b, 67–69.)

Kolmen vuoden iässä lapsi käyttää jo joitain adverbiaaleja, jotka ilmaisevat aikaa sekä tapaa, ja lauseet ovat jo viiden-kuuden viittoman mittaisia. Viittomat ovat yleensä perusmuotoisia vajaan kolmen vuoden ikään asti, jonka jälkeen kehitys vauhdittuu. Vaikeimmat taivutusmuodot lapsi omaksuu noin kymmenen vuoden iässä. Neljän-viiden vuoden iässä ilmaukset monipuolistuvat ja lapsi käyttää myöntö-, kielto-, kysymys- ja käskyilmauksia sekä viittomatilaa yhä enemmän hyväkseen. Nelivuotiaana viittomisto muuttuu käsitteellisemmäksi ja

viisivuotiaana viittomisto monipuolistuu, abstraktien viittomien määrän kasvaessa. (Takkinen 2000b, 67–69.)

On kuitenkin tärkeä muistaa, ettei vielä kouluikäisenkään lapsen viittominen vastaa aikuisten kieltä. Kun lapsen motoriset taidot ovat riittävästi kehittyneet, ja lapsi kykenee muuttamaan viittomistaan tilanteiden mukaan, on mahdollisuus lapsen tulkkingin laajentamiseen. (Widberg-Palo 2011, 14.) Tulkkingillä viitataan henkilön kommunikaatiomenetelmiin perehtyneisiin ja ne tunteviin tulkkeihin (Kansaneläkelaitos 2015b).

3 MONIMUOTOINEN VUOROVAIKUTUS

Vuorovaikutukseen sisältyy sekä tiedostettu että tiedostamaton puoli. Ihminen oppii havainnoimaan ja tulkitsemaan ei-kielellistä eli tiedostamatonta vuorovaikutusta ennen kielellistä viestintää. Näin ollen varhaisten vuorovaikutustapojen kanssa toimivat lapset havainnoivat ja tulkitsevat herkästi muiden mielialoista ja tunteista kertovia ilmauksia. Kehityksen myötä pienen lapsen aktiivisuus ympäristöä kohtaan lisääntyy. (Papunet 2015.)

Ihminen vastaanottaa aistikokemuksia samanaikaisesti useasta eri aistikanavasta. Vuorovaikutustilanteessa eri aistikanavat tukevat toisiaan ja muodostavat yhdessä aistikokemuksen. Mikäli jokin aistikanava puuttuu tai toimii heikosti, ihminen voi saada tiedon muiden aistikanavien kautta. Esimerkiksi kuurot henkilöt toimivat vahvasti näkö- ja tuntoaistinsa kanssa, sillä heidän kuuloaistielimensä on vaurioitunut. Osa saamistamme aistimuksista voi olla myös turhia tilanteista riippuen. Näemme, kuulemme, haistamme ja maistamme paljon, mutta emme pysty havaitsemaan kaikkea samanaikaisesti. Tarkkaavaisuutemme valikoi tilanteen kannalta oleellisimman tiedon, johon huomiomme kiinnittyy. Myös vireystilamme vaikuttaa siihen, kuinka koemme eri aistimukset. (Papunet 2012.)

3.1 Rekisteri osana viestianalyysiä

Tilannesidonnaisuuden eli rekisterin oikein tulkitseminen on vuorovaikutustilanteessa toimivalle tulkille tärkeää. Tulkin tulee ottaa huomioon tulkkauksen tapahtumapaikka ja ympäristö sekä osallistujat ja heidän tavoitteensa tilanteessa. Rekisteri koostuu muun muassa sanavalinnoista, ilmeistä, eleistä, puhujan ja vastaanottajan suhteesta sekä vuorovaikutuksen osallistujien etukäteistiedon oletetusta määrästä. Joos (1961) on luokitellut rekisterit juhlatyyliin, viralliseen, tiedottavaan, epämuodolliseen ja sisäpiirin rekisteriin. (Laine 2006a, 149–151.)

Ishamin (1986) viestianalyysin lähtökohtana on se, että tekstiin kuuluu lausetta laajempi kokonaisuus. Viestianalyysiin kuuluu sisältö, tavoite, rekisteri, tunne, tekstin vaikutus ja puhujan ominaisuudet. Tämän ”kristallin kuusi sivua” toimivat yhtenä tulkkaustaitojen kehittäjänä ja tukevat diskurssin rakenteen analyysiä. Kutakin osa-aluetta tulee tarkastella kontekstin näkökulmasta, sillä se sisältyy kuhunkin piirteeseen. (Isham 1986, 111–112.)

3.2 Diskurssintutkimus

Diskurssilla tarkoitetaan lausetasoa suurempia kokonaisuuksia, jotka viittaavat kielenkäyttöön (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 22). Diskurssi kiteyttää hyvin sen tosiasian, että kommunikaatitilanteessa tulee huomioida paljon muitakin asioita kuin vain ja ainoastaan sanat sekä niistä muodostuvat lauseet. Tutkittaessa diskurssia, keskeinen idea on se, että kielenkäyttö on osa sosiaalista toimintaa. Kielenkäyttö vaihtelee tilanteen, ajan, paikan ja tavoitteen mukaan. (mt., 49.)

Kielitieteellisessä tutkimuksessa keskityttiin aiemmin kielen rakenteeseen, mutta vähitellen alettiin kiinnostua kielenkäytöstä. Tällöin tutkinnan kohteeksi valittiin konteksti eli tilanne. Tätä uutta, aiemmasta poikkeavaa tapaa tutkia kieltä, alettiin nimittää diskurssintutkimukseksi ja sen tutkimuskohdetta – lausetta suurempia kielenkäytön kokonaisuuksia kontekstissaan – diskurssiksi. Nyt diskurssintutkimus keskittyi oikeissa tilanteissa ja yhteisöissä tapahtuviin todellisiin kielenkäyttötilanteisiin. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 24.)

Diskurssintutkimus tarkastelee, miten kieli muokkaa käyttäjää, käyttäjä kieltä ja kuinka kieli eri tilanteissa ilmenee (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 14). Kun tarkastellaan kielen merkitystä, peruslähtökohtana on, että jokainen ilmaistu sana kuuluu osaksi laajempaa kokonaisuutta. Sanan merkitys muodostuu lauseen muiden sanojen, kielenkäyttötilanteen ja puheenvuoron kontekstissa. (mt., 31–34.) Tulkkaustilanteessa tulkki analysoi kuulemansa ja näkemänsä poimien niiden kielellisen viestin todelliset merkitykset, jotka hän välittää kohdekielelle (Laine 2006a, 143–144).

Tilannekonteksti on keskeinen käsite tarkasteltaessa diskurssia. Tilannekontekstiin kuuluvat kyseisen tilanteen välitön sosiaalinen ja kielellinen toiminta, fyysinen ympäristö sekä toimijoiden roolit. Sosiaalinen toiminta vaikuttaa kielenkäyttöön ja kielenkäyttäjien toimijuuteen, sekä toisinpäin. Kielellisellä toimijuu-
della viitataan muodollisuuden ja epämuodollisuuden, etäisyyden ja läheisyyden sekä vierauden ja tuttuuden ilmenemiseen. Sosiaalisen toiminnan ulottuvuus kuvaa kielen käyttötapaa ja kielenkäyttäjien resursseja tilanteessa, kuten sitä, onko käytetty kieli puhuttua, kirjoitettua vai viitottua. Sosiaalista toimintaa ilmentää se, kuinka tärkeässä osassa kieli tilanteessa on, mihin sitä tarvitaan ja kuinka sitä käytetään. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 31–34.)

3.3 Kerronta yhtenä diskurssin osa-alueena

Ingram (2000) esittelee Callowin (1974) mallin perusteella tuottamansa diskursiiviset, joista yksi on kertova diskurssi eli narratiivi (Ingram 2000, X). Kielenkäytön järjestäytyneisyyttä ja yhteyttä sosiaaliseen toimintaan voidaan kuvata narratiivisuuden kautta. Narratiivit eli kertomukset kuvaavat sitä, kuinka ihminen hahmottaa elämää ja maailmaa sekä kertoo siitä. Ihmiselle on luonnollista jäsentää kokemaansa ja itseään kertomisen ja kertomusten kautta. Narratiivien kautta ihminen rakentaa ja välittää todellisuutta. Näin narratiivit kytkeytyvät osaksi diskurssitutkimusta ja sen peruskysymystä: miten sosiaalinen todellisuus ja merkitykset rakentuvat. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 104–105.)

Myös tulkkausprosessi voidaan yhdistää kerronnan näkökulmaan. Kerronnalla on kaksi lähtökohtaa, jotka kertoja pyrkii saavuttamaan. Ensimmäinen tavoite

liittyy aiheeseen, eli kertomuksen sisältöön, jonka kautta kertoja pyrkii joko opettamaan ja/tai viihdyttämään yleisöä. Toinen tavoite on yleisön mielenkiinnon ja huomion ylläpito. (Luumi 1987, 41.) Lukiessa tekstiä lapsille ymmärtämisen sijaan korostuu tekstiin ja sen sisältöön, kuten tunnetiloihin eläytyminen sekä kielen sujuvuus ja mielekkyys (Oittinen 2000, 32–34). Lausahdus ”elä se, mitä viitot - viittomisesi alkaa elää” (Paunu 1987, 66) toimii hyvänä tavoitteena niin kerroksessa kuin myös lapsille tulkkauksessa. Tulkkauksessa ja vuorovaikutuksessa korostuvat visuaalisuus, eleet, ilmeet sekä luova ilmaisu. Tavoitteena on viestin välittäminen lapsen näkökulmasta toteutetulla, mielenkiintoisella tavalla.

3.4 Nonverbaali viestintä osana kommunikaatiota

Kun tutkitaan viestintätilanteen nonverbaalia osa-aluetta, havainnoinnissa tulee ottaa huomioon tilanteessa vallitsevat erityispiirteet (Kielijelppi 2015). Knapp ja Hall (2010) listaavat asioita, joihin kannattaa kiinnittää huomiota tutkittaessa vuorovaikutustilanteessa mukana olevia henkilöitä: ikä, sukupuoli, asema, keskinäinen suhde sekä odotukset kyseisessä vuorovaikutustilanteessa toimimista kohtaan. Henkilöt ovat kyseisessä vuorovaikutustilanteessa jostakin syystä, joten mitä tavoitteita tilanteeseen liittyy? Tapahtuuko vuorovaikutustilanne toistuvasti ja mikä sen kesto on? Ovatko osapuolet tilanteessa tarkoituksenmukaisesti vai tahattomasti, ja kuinka he siinä käyttäytyvät? (Knapp & Hall 2010, 85.)

Vuorovaikutustilanteessa ilmenevät nonverbaalin viestinnän piirteet voivat joutua vireystilamme tasosta, eivätkä ne enää varsinaisesti liity kyseiseen viestintätilanteeseen. Lasten tarkkaavaisuus ei ole vielä yhtä kehittynyt kuin aikuisilla, joten heidän on hankala pitää huomionsa kauan yhteen asiaan keskittyneenä. Pikkulapselle ei ole vielä syntymässä kehittynyt valikoivaa, tahdonalaista tarkkaavaisuutta, vaan se kehittyy vähitellen (Papunet 2012). Tilanteesta ja muun muassa sen ajankohdasta riippuen, myös aikuisten tarkkaavaisuus voi helposti häiriintyä. Mikäli takana on esimerkiksi pitkä, keskittymistä vaatinut työpäivä, illalla tarkkaavaisuus voi herpaantua hyvinkin pienien asioiden vaikutuksesta. Katseemme saattaa harhailla, silmäluomemme voivat painua hetkeksi kiinni tai asentomme voi olla sulkeutunut.

4 NONVERBAALI KOMMUNIKAATIO KNAPPIN JA HALLIN MUKAAN

Nonverbaali ja verbaali kommunikaatio ovat vahvassa yhteydessä toisiinsa ja molemmat kommunikaation piirteet kuuluvat osaksi laajempaa kommunikaatio-prosessia (Knapp & Hall 2010, 10–11). Esimerkiksi turistin kysyessä reittiä tunnetun rakennuksen luo, neuvonta tapahtuu usein yhdistämällä kielellisesti ilmaistuun viestiin käden liikkeitä tai muita eleitä, joiden kautta rakennuksen sijainti on turistille helpompi hahmottaa. Tämä on yksi esimerkki verbaalin ja nonverbaalin kommunikaation yhteydestä vuorovaikutuksessa. Puhutuissa kielissä ero verbaalin ja nonverbaalin kommunikaation välillä on selkeämpi kuin viitotuissa kielissä. Puhutuissa kielissä kielellisen ja ei-kielellisen viestinnän ilmaisukanavat ovat eri, toisin kuin viitotuissa kielissä. (Liddell & Metzger 1998, 693.)

Viittomakielen parametreista esimerkiksi käsien liikkeet (Jantunen 2003, 28) kuuluvat verbaaliin kommunikaatioon kieliopillisen rakenteensa vuoksi, mutta jos käsiä liikutellaan niin sanotusti ”muuten vaan”, nämä eleet luokitellaan ei-kielellisiksi (Liddell & Metzger 1998, 657) (aiheesta lisää luvussa 4.3.1). Puhutuissa kielissä esimerkiksi onomatopoeettiset eli ääntä jäljittelevät äännähdykset (Rissanen 2006, 36) eivät ole aina selkeästi verbaaliseen kommunikaatioon kuuluvia (Knapp, Hall 2010, 5.) esimerkkinä ”hau-hau” tai ”tsirp-tsirp”.

Knapp ja Hall (2010) esittelevät puhuttujen kielten nonverbaalista kommunikaatiosta tehdyn luokittelun. Luokittelua on mahdollista soveltaa viittomakieleen, joten olen jaotellut havaitsemani nonverbaalin kommunikaation piirteet sen mukaan. Luokittelussa nonverbaali kommunikaatio jakaantuu ympäristötekijöihin, fyysisiin tekijöihin sekä kehonkieleen (Knapp & Hall 2010, 7).

Olen yhdistänyt löytämiini piirteisiin myös Argylen (1988) esittelemiä palautesignaaleja (*back-channel signals*). Kun puhujaa kuunteleva henkilö ilmaisee osallistumistaan tai läsnäoloaan, näistä viesteistä käytetään yhteisnimitystä palautesignaalit. Palautesignaaleilla kuten pään nyökkäyksellä, lyhyillä äännähdyksillä, vilkaisuilla sekä ilmeillä on suuri merkitys puhujalle. Ne liittyvät osaksi kuuntelua, palautetta sekä imitointia. Kuunnellessa ilmaisemme niiden kautta ymmärrystä ja osallistumista. Palautteen kautta viestimme myöntymistä tai hy-

väksyntää. Imitointiin liittyvät palautesignaalit toimivat taas puhujan käytökseen eläytyvinä toimintoina. (Argyle 1988, 111.)

4.1 Ympäristötekijät

Nonverbaalin kommunikaation ympäristötekijöihin luokitellaan sekä fyysinen että avaruudellinen ympäristö. Ihmiset vaihtavat paikkaa sen mukaan, mikä heidän kommunikaationsa tarkoitus on, sillä ympäristö vaikuttaa mielialaamme, valintoihimme, sanoihimme sekä tekoihimme. Yleisesti ympäristötekijöihin kuuluvaksi osaksi luokitellaan aikaan liittyvät havainnot, jotka eivät itsessään esimerkiksi fyysisen ympäristöön kuulu. Nonverbaaliin kommunikaatioon kuuluvia fyysisiä ympäristötekijöitä ovat taas esimerkiksi tilan kalustus, arkkitehtuuri, valaistus, akustiikka sekä toimintamme jättämät jäljet. (Knapp & Hall 2010, 7-8.)

Avaruudellisia ympäristötekijöitä ovat ihmisten etäisyys toisiinsa ja henkilökohtaisen tilan suhteuttaminen yhteiseen tilaan. Muun muassa vuorovaikutuksessa koetut tunteet vaikuttavat osaltaan käyttämäämme tilaan ja sen tarpeeseen (Knapp & Hall 2010, 153). *Proksemiikkaan* luokitellaan käsityksemme henkilökohtaisesta sekä sosiaalisesta tilastamme ja sen käytöstä. (mt., 7-8.) Ympäristötekijöiden fyysisellä ympäristöllä tarkoitetaan siis kaikkea sitä, minkä näemme ja avaruudellisella niitä asioita, kuinka ihmiset ajattelevat tätä fyysistä ympäristöä ja sijoittuvat siinä.

Kuurojen viestintätavat eroavat Jokisen (2000) mukaan kuulevien viestinnästä muun muassa fyysisen kontaktin, katsekontaktin, kosketuksen, kasvojen ilmeiden ja eleiden käytössä. Kuulevien kulttuurissa katsekontakti ei ole välttämätön, toisinkin kuin kuurojen kulttuurissa. Vuorovaikutuskumppanien välinen kosketus on myös paljon vähäisempää kuin kuurojen kulttuurissa, kuten myös yleensä ilmeiden ja eleiden käyttö. (Jokinen 2000, 94–96.)

4.2 Fyysiset tekijät

Fyysisiin eli ulkonäöllisiin tekijöihin lukeutuvat muun muassa vartalon muoto, paino, pituus, hiukset, ihon väri, tatuoinnit ja kosmetiikka. Jokaisen henkilön

fyysisen olemuksen piirteet antavat muille ihmisille vaikutelman liittyen tämän ulkoiseen olemukseen. Fyysiset tekijät säilyvät vuorovaikutustilanteessa melko muuttumattomina. (Knapp & Hall 2010, 8.)

4.3 Kehonkieli

Kehonkielen piirteet luokitellaan eleisiin, asentoon, kosketustapaan, kasvojen ilmeisiin, katseeseen ja kielelliseen ilmaisuun. (Knapp & Hall 2010, 8.) *Kinesiikalla* viitataan kehossa tapahtuviin asennon muutoksiin, muun muassa vartalossa, käsissä, päässä, kasvoissa ja silmissä. Esimerkiksi kasvoissa tapahtuva liikehdintä hymyillessä, kohottaessa kulmia tai ottaessa katsekontaktia kuuluu kinesiiikan piirteisiin. (Birdwhistell 1952, 36, 40–44.) Kasvoilla ilmaistut ilmeet ja eleet toimivat tapoina antaa palautetta vuorovaikutustilanteessa (Argyle 1988, 111): ne säätelevät vuorovaikutustilanteen kulkua, ilmaisevat kiinnostusta ja tilanteessa koettuja tunteita (Knapp & Hall 2010, 293, 337).

4.3.1 Eleet

Lähdekirjallisuuden kautta havaitsin eleen ja viittoman määrittelyn haasteelliseksi. Kendonin (1972 & 1980) ja McNeillin (1992) mukaan viittoma on läheisessä suhteessa esimerkiksi eleisiin, sillä ne ovat monien viittomien alkuperänä. Kielellisen ja ei-kielellisen viestinnän raja on hämärtynyt, eikä viittomien ja eleiden erottelu toisistaan ole itsestään selvää. (Liddell & Metzger 1998, 658.) Sekä viittomat että eleet tuotetaan samaan visuaalis-gesturaaliseen kanavaan, kun taas puhutuissa kielissä sanat tuotetaan suulla (oraalis-auditiivisessa kanavassa) ja eleet käsillä sekä kasvoilla (mt., 693). Myös Liisa Halkosaari (2013) on tutkinut pro gradussaan eleitä ja niiden suhdetta viittomakieleen. Lähtökohtaisesti viittomalla itsellään on selkeä kielellinen merkitys, mutta siihen liitetyn eleen kautta merkitys muuttuu tulkinnanvaraiseksi kontekstin mukaan. (Halkosaari 2013, 7.)

Eleitä on lukuisia eri tyyppejä, mutta niistä tutkituimpia ovat puheesta riippumattomat eleet, joista Ekman (1976) on käyttänyt myös nimitystä *embleemit* (Ekman 1976, 14–26), sekä puheesta riippuvaiset eleet. Puheesta riippumaton ele

on esimerkiksi peukalon näyttäminen joko ylös tai alaspäin. Näille merkeille löytyy myös kielellinen vastine, joka tunnetaan yleisesti yhteisössä. (Knapp & Hall 2010, 8-10.) Yleisimmät eleisiin luokiteltavat palautesignaalit ovat pään pudistelu ja nyökyttely, jotka voidaan ilmaista myös kielellisesti. Pudistellessa päätämme viittaamme sanomaan ”ei” ja nyökyttelyllä ilmaisemme sanomaa ”kyllä”. (Argyle 1988, 111–112.) Näin Suomessa, mutta kulttuurista riippuen viestien merkitykset voivat olla päinvastaiset (Knapp & Hall 2010, 233).

Puheesta riippuvaisiin eleisiin kuuluu kielelliseen viestiin lisätty vahventava tai kuvaava ele (Knapp & Hall 2010, 8-10). Yleensä puheesta riippuvalaiset eleet luokitellaan neljään kategoriaan: 1. eleet, joilla viitataan sen hetkisen keskustelun kohteeseen, 2. eleet, jotka ilmaisevat suhdetta puhujan ja aiheen/asian välillä, 3. eleet, jotka kuvaavat kohdetta ja 4. eleet, jotka toimivat dialogin säätelykeinoina (mt., 234–235).

Samanaikainen käsillä elehtiminen ja viittominen eivät ole mahdollisia, sillä ne molemmat vaativat käsien toimintaa (Emmorey 1999, 145). Tästä poikkeuksena osoittavat (deiktiset) eleet, kun pelkkä viittoma itsessään ei ilmaise merkitystä ymmärrettävästi (mt., 148). Luokitteluni eleistä perustuu Emmoreyn (1999) sekä Liddellin & Metzgerin (1998) kantoihin. Viittomakielessä Liddell ja Metzger (1998) erottavat eleet kielioppia sisältäviin ja ei-kieliopillisiin eleisiin eli toisin sanoen varsinaisen merkityksen sisältäviin viittomiin ja eleisiin. Viittomakieli sisältää sekä kieliopillisen perustan mukaan rakentuneita viittomia että merkityksellisiä eleitä. (Liddell & Metzger 1998, 657.) Viittoja voi joskus korvata viittomat ei-manuaalisilla elementeillä. Nämä ei-manuaaliset elementit esiintyvät yleensä yhdessä viitotun jakson kanssa ja niiden avulla joko kumotaan tai täydennetään käsien viestiä. (Rissanen 1990, 101.)

Myös Emmorey (1999) on esittänyt kielioppiin perustuvia eleitä ja viittomia erottelevia tekijöitä. Näitä ovat muun muassa fonologinen (viittoman rakenne), leksikaalinen (viittomataso) sekä syntaktinen (lausetason) rakenne, jotka kuuluvat osaksi viittomia, mutta eivät eleitä. (Emmorey 1999, 133–137; termien suomenkieliset vastineet Karlsson 2004, 15.) Viittomilla on selkeät rakenteelliset muodot, jotka käyttäjät tietävät ja joiden mukaan niitä käytetään. Eleillä ei tällaista

standardoitua muotoa ole, ja niiden käyttö vaihtelee käyttäjien mukaan. (Emmory 1999, 138–139.)

4.3.2 Kehon asento

Kehon asennon muutoksia kuvaa seuraava esimerkkutilanne: työpaikan esimies on hierarkiassa ylempänä kuin työntekijät. Jos esimies huomaa työntekijän toimineen väärin, hän tuntee vihaa, jota hän ilmentää jäykistyneellä ja ryhdikkäällä kehollaan. Työntekijä tuntee häpeää ja haluaa vajota maan alle. Tilanteessa työntekijän hartiat vaipuvat kasaan ja katse on suunnattuna lattiaan. Kehon asennon muutokset kuvastavat tilanteessa vallitsevia henkilöiden välisiä suhteita sekä korostavat tunnetiloja (Knapp & Hall 2010, 9).

Viittomakielessä viittoman merkitys voi muuttua vartalon liikkeen vaihtuessa. Esimerkiksi viittomissa SAITA ja VAROVAINEN käytetään samaa viittomaa, mutta viittomistavat eroavat. SAITA-viittomassa vartalo on perusasennossa, mutta ilme kiristynyt, kun taas VAROVAINEN-viittomassa vartalo jännittyy, kohoaa ja siirtyy hieman takakenoon. (Savisaari & Vanne 1979, 38–39.)

Kehon asennosta voidaan erotella erikseen suun asento, joka kuuluu non-manuaalisiin liikkeisiin (Rissanen 2006, 27). Viittomakielessä nimityksellä *huulio* tarkoitetaan joko puhutun sanan (alkuosan) mukaista suun liikettä tai viittomakielelle ominaista suun asentoa tai huulten liikettä (puhutusta kielestä riippumattomia, esimerkiksi *hyy* ja *app* (Suomen viittomakielten verkkosanakirja 2015)). Viittomakielessä suun liikkeet ovat merkittäviä elementtejä ja ilman niitä viestintä ei toimi (Rissanen 1990, 103–104). Esimerkiksi hämmästyessä ihmisen suu avautuu ja sen asennossa ja huulten liikkeessä saattaa tapahtua jokin muutos.

Perusviittomien lisäksi viittomakieleen kuuluu paljon ikonisuutta eli toisin sanoen kuvamaisuutta. Asioita voidaan ilmaista ei-kielellisesti esimerkiksi pantomiimin avulla. (Rissanen 1990, 23–24.) Tulkilta vaaditaan taitoa eläytyä puheelle tulkaessa äänimaailman syövereihin ja pantomiimiseen luovaan ilmaisuun kohdekielen ollessa viittomakieli (Rissanen 2006, 39). Pantomiimiin kuuluu olennaisesti roolinvaihto, jolloin viittoja osoittaa kertomuksen tekijän eli agentin vaihta-

malla roolia kertomuksen aikana kehon asentoa muuttamalla. Roolinvaihto voidaan ilmaista esimerkiksi niin, että lapsen roolissa katse suunnataan ylöspäin ja aikuisen roolissa alaspäin. (Rissanen 1990, 23–24.)

4.3.3 Kosketustapa

Kosketustapa voi olla itseen tai muihin liittyvä. Keho ottaa vastaan tietoa tuntoaistin, ihon, lihasten, jänteiden ja maan vetovoiman kautta ilmenevän kosketuksen kautta, josta käytetään myös nimitystä *haptiikka* (Lahtinen 2008, 14). Itseen liittyvä kosketus ei useimmiten ole osa kommunikaatiota vaan henkilökohtainen maneeeri eli tapa. Henkilöiden välisellä kosketuksella on monia merkityksiä ja se vaihtelee tilanteiden mukaan. Kosketustapa liittyy tilanteeseen, jossa henkilöt juuri sillä hetkellä ovat, sekä heidän väliseen suhteeseensa. (Knapp & Hall 2010, 9.) Henkilöiden välisellä kosketuksella voi olla positiivinen tai negatiivinen vaikutus ja sen kautta on mahdollista muun muassa välittää tunteita tai keventää viestiä. Kosketuksella on mahdollista vaikuttaa vuorovaikutuksen etenemiseen ja vuorovaikutuskumppanin toimintaan. (mt., 271–274.)

4.3.4 Kasvojen ilmeet

Kasvoissa tapahtuva liikehdintä luokitellaan elehdinnäksi, kun kasvoilla ilmaistaan tai korostetaan esimerkiksi tunnetiloja (Emmorey 1999, 150–153). Päinvastoin kuin kuulevien kulttuurissa, jossa tunteet välitetään verbaalisesti, visuaalisessa kielessä ilmaisut tuotetaan ”näkyvästi” ilmeillä ja kehon liikkeillä (Laine 2006b, 238). Tutkimusten perusteella on havaittu seitsemän universaalia ilmettä: ilo, suru, pelko, yllättyminen, viha, inho ja halveksunta (Ekman 2003, 75).

Ilmeet säätelevät vuorovaikutustilannetta esimerkiksi hallinnoiden sen etenemistä tai antamalla palautetta vuorovaikutustilanteessa mukana oleville osapuolille. (Knapp & Hall 2010, 9; Argyle 1988, 111). Ilmeiden avulla voidaan erottaa kysymys, kielto ja toteamus. Esimerkiksi kysymysilmeissä silmät joko suurenevät ja kulmakarvat kohoavat tai silmät siristyvät ja kulmat kurtistuvat. (Rissanen 1990, 101.) Puhuttuun kieleen kuuluvat äänensävyt esiintyvät viittomakieles-

sä muun muassa ilmeiden kautta. Osa tutkijoista jopa ajattelee, että ilmeet eivät liity itse tunteisiin vaan kommunikaatioon (Knapp & Hall 2010, 9).

4.3.5 Katse

Kommunikaatiotilanteessa katseesta tutkitaan sitä, mihin, milloin ja kuinka pitkään katse johonkin kohdistuu. Katseessa oleellinen asia ovat pupillit ja niiden muutokset (laajeneminen ja supistuminen). Katse kertoo henkilön kiinnostuksesta asiaan sekä läsnäolosta. (Knapp & Hall 2010, 10.) Katseella voidaan paikantaa viittomia ja se toimii muun muassa myös osoituksissa lisäinformaationa. (Rissanen 1990, 103.) Katse on tärkeässä osassa myös roolinvaihdon toteuttamisessa, kuten aiemmin esitellyssä aikuisen ja lapsen roolin ilmaisussa. (ks. luku 4.3.2)

4.3.6 Kielellinen ilmaisu nonverbaalista näkökulmasta

Puhutuissa kielissä äänellä ilmaistaan ensisijaisesti äänteet, painotus ja intonaatio, jotka ovat verbaalisen viestinnän fonetiikan piirteitä. Ääni viestii samalla myös tahattomasti puhujan terveydentilasta ja tunteista esimerkiksi äänen voimakkuuden ja korkeuden kautta. Nämä äänelliset piirteet esiintyvät verbaalisen aineksen yhteydessä, eivätkä ole varsinaisesti luokiteltavissa kielijärjestelmään. (Karlsson 2004, 10.)

Kielelliseen ilmaisuun liittyy se, kuinka asia sanotaan: äänenpainoltaan, äänen voimakkuudeltaan, tauotuksellisesti, rytmitykseltään ja puhetavaltaan (Knapp & Hall 2010, 10). Viittomakielen kielellisen ilmaisun piirteet ilmenevät samoin kuten puhutuissa kielissä, viittomakielen luonteeseen suhteuttaen. Kielellisessä ilmaisussa huomio kiinnittyy viittomisen tuottoon, kuten viittomisnopeuteen, voimakkuuteen, tauotukseen ja rytmitykseen.

Melko pysyvät paralingvistiset piirteet ilmaisevat puhujan iän ja sukupuolen. Vuorovaikutustilanteen konteksti vaikuttaa paralingvistisiin piirteisiin ja kielen ilmaisutapaan. Esimerkiksi viettäessämme iltaa ystävien kanssa, puhumme eri

tavalla kuin jos olisimme pitämässä juhlapuhetta suuren yleisön edessä. (Kieli-jelppi 2015.)

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Yhdistin omani sekä viittomakielisen vanhemman havainnot satuhetkessä havaitusta nonverbaalista kommunikaatiosta, jonka tuloksena saadun kattavan koosteen pohjalta loin vinkkilistan. Vinkkilista antaa nimensä mukaan tulkeille vinkkejä tilanteisiin, joissa heidän asiakkaanaan on lapsi. Tulkit voivat käyttää vinkkilistaa työkaluna valmistautumisessa sekä tulkkaustilanteissa työskentelyn tukena, kulloisenkin tilanteen mukaan. Produktista käy ilmi, mitä asioita tulkkien tulee ottaa huomioon varsinaisen kielellisen viestin lisäksi, kun he tulkkaavat ja työskentelevät lasten kanssa. Myös tulkkiopiskelijat saavat hyvää pohjatietoa tulevia työtilanteita varten.

5.1 Satujen valinta

Sadut perustuvat mielikuvitukseen tai myytteihin. Sadut ovat joko opettavia tai huvittavia tarinoita. (Ahola, Kuhlman & Luotio 1999, 756.) Satu ei ole tiedon jakamista vaan siinä korostuu vastavuoroisuus sekä yhdessä kokeminen (Ojanen 1980, 40). Yksi satumuoto on faabeli, joka pyrkii opettamaan vertauskuvien kautta. Faabeleiden hahmoina on eläimiä, kasveja sekä elottomia esineitä, joilla on ihmisten ominaisuuksia. (Ahola ym. 1999, 193.) Valitsin satuhetkeen käytettäväksi Fabulan (Sica Lärömedel/Smartkids 2015) oppimisen työkaluna käytettävät eläinsatukortit. Pyrin valitsemaan korttien joukosta sellaiset sadut, jotka eivät olisi tuttuja. Valitsemani sadut olivat Kettu ja kattohaikara, Kaksi karhua ja apina sekä Susi ja kettu. Kahdessa ensimmäisessä sadussa kuvakortteja oli 8 ja kolmannessa sadussa 11 kuvakorttia.

Ensimmäisessä sadussa, Kettu ja kattohaikara, kettu kutsuu kattohaikaran päivälliselle. Kettu tarjoaa laakealta lautaselta keittoruokaa, jolloin kattohaikara ei

pitkällä nokallaan saa syötyä mitään. Kattohaikaran kutsuessa ketun vastavierailulle, tarjoaa hän tälle lihaa korkeasta ja kapeasta astiasta, jolloin kettu saa tuntea kattohaikaran aiemman kokemuksen.

Toinen satu, Kaksi karhua ja apina, kertoo karhuista, jotka haluavat jakaa makkaran kahtia, mutta puolikkaat eivät ole yhtä suuria. Paikalle tulee apina, joka haukkaa palan suuremmasta makkaranpuolikkaasta. Apina on kuitenkin ovela, ja pala, jonka se haukkaa on niin iso, että aiemmin pienemmästä makkaranpuolikkaasta tuleekin suurempi. Apina jatkaa makkaranpuolikkaiden tasoittamista niin kauan, ettei jäljelle jää lopulta mitään.

Kolmas satu, Susi ja kettu, kertoo ketusta, joka kaivon pohjalle katsoessaan näkee kuun, luullen sitä isoksi palaksi juustoa. Kettu haluaa juuston itselleen, joten se asettuu sankoon ja laskee itsensä kaivon pohjalle. Pohjalle päästyään kettu tajuaa, ettei ollut mitään juustoa nähnytään, muttei myöskään omin avuin enää ylös pääse. Myöhemmin paikalle tulee susi, jota kettu houkuttelee kaivoon juuston toivossa. Kettu yllyttää suden tulemaan toisella ämpärillä alas, jolloin kettu pääsee pälkähästä.

Sadut eivät olleet ennestään tuttuja perheelle. Kaikki kolme satua olivat opettavaisia. Ensimmäisessä sadussa lapsien halutaan huomaavan, että pilkka kaa-tuu omaan nilkkaan. Ei kannata huijata, sillä samalla mitalla voi saada takaisin. Toisessa sadussa hieman hölmököjä karhuja vedetään nenästä, kun he ovat liian sinisilmäisiä. Kolmannessa sadussa taas opetetaan, että ahneella on huono loppu.

5.2 Satuhetki

Opinnäytetyöni satuhetki toteutettiin varta vasten opinnäytetyötäni varten. Satuhetki järjestettiin vanhemman ehdotuksesta perheen kotona. Mielestäni kotiympäristö oli luonteva ja paras paikka etenkin lasten näkökulmasta. Uudessa paikassa heitä olisi voinut ujoittaa enemmän ja se olisi osaltaan vaikuttanut kommunikointiin. Suunnittelemani satuhetki toteutettiin perheen kotona arkipäivän illasta. Lapset olivat olleet päiväkodissa ja vanhempi töissä, joten päivä oli

ollut jo pitkä. Jos tilanne toteutettaisiin uudestaan esimerkiksi viikonloppuna ja aamupäivästä, vuorovaikutustilanne saattaisi sujua hyvinkin eri tavalla. Konteksti on hyvä pitää mielessä, eikä tutkimustulostani näin ollen voi liiaksi yleistää. Jokainen tilanne on erilainen, eikä vuorovaikutus suju koskaan samalla tavalla. Tuleekin huomioda, että opinnäytetyöni tarkastelun kohteena oli vain yhden perheen yksi satuhetki.

Viittomakielisestä perheestä saamani ja tietämäni etukäteistiedon perusteella tiedossani oli heidän keskinäinen suhteensa, asemansa, lasten iät ja vanhemman sekä lasten odotukset tilanteesta. Toteuttamaani satuhetkeen osallistui viittomakielisen perheen toinen vanhempi ja kaksi noin viiden vuoden ikäistä lasta. Heille annettiin kuvakorteista muodostuvat kolme eläinsatua. Satu kerrallaan he muodostivat kuvakorteille oikean järjestyksen, jonka jälkeen he kertoivat niistä muodostuvan sadun.

Satuhetkessä lapset eivät viittoneet kovin paljon. Lauseita ei oikeastaan muodostunut, vaan heidän kommunikointinsa jäi sanallisella tasolla suurimmaksi osaksi yksittäisiin viittomiin. Tällä ei toki työni näkökulmasta ollut merkitystä, sillä päätarkoitukseni oli tutkia heidän ei-kielellistä viestintäänsä. Sain poimitua heidän kommunikoinnistaan monia mielenkiintoisia piirteitä, joita esittelen erikseen alaluvussa 6.2.

Vanhemmalla oli omat odotuksensa sen perusteella, mitä olimme sähköpostiviestien ja yhden henkilökohtaisen tapaamisen pohjalta keskustelleet tilanteesta ja sen kulusta. Vanhempi oli kertonut lapsille etukäteen tulostani ja heidän roolistaan siinä. Näin lapset ensimmäistä kertaa, joten pyrin tekemään heihin hetken ajan tuttavuutta niitä näitä kysellen ja jutellen, jotta he eivät jännittäisi tilannetta. Halusin saada heidän luottamuksensa. Piirtelimme toisen lapsen kanssa aluksi myös pahvinpalasille ihmisiä, joista yksi kulkeutui mukaan myös satuhetkeen.

Kukin sadunkerronta toteutettiin hieman eri tavoin. Ensimmäisessä sadussa vanhempi järjesti satukortit oikeaan järjestykseen ja kertoi sitten sadun kortti kerrallaan lapsille. Vanhemman kerrottua sadun, hän pyysi lasten kertovan sen uudelleen edessä olevien satukorttien mukaan, jotka oli järjestetty vastaamaan

aiemmin kerrottua satua. Lapsia ujostutti, mutta vanhempi käytti houkuttimena arpaleikkiä, jolloin sadun kertomisen aloittava lapsi arvottiin.

Toisessa sadussa lapset järjestivät kortit itse oikeaan järjestykseen, jonka heidän vanhempansa heille sitten viittoivat. Kolmannen sadun kohdalla he kaikki olivat mukana järjestämässä kortteja oikeaan järjestykseen ja sitten he viittoivat sadun yhdessä. Yleisesti satuhetkien ei pitäisi päättyä vaikka itse tarinat loppuisivat, vaan lapselle tulisi antaa mahdollisuus käsitellä saduissa tapahtuneita asioita yhdessä satujen kertojan kanssa (Luoto & Luoto 2001, 184–185). To-teuttamassani satuhetkessä vanhempi toteutti tätä, kysellen lapsilta sadun kusta ja sen tapahtumista. Vanhempi toisteli lasten vastauksia, jolloin satu alkoi muotoutua yhteistyössä.

Kaikki kolme satua käytiin läpi yhteen putkeen videolle kuvaten. Videon kestoksi tuli kokonaisuudessaan 26 minuuttia. Tein itse muistiinpanoja samalla kun seurasin satuhetken etenemistä sivusta. Lopulliseen piirteiden poimintaan minulla kului paljon aikaa. Katsoin videota moneen otteeseen, luokittelun osa-alueita samanaikaisesti vierelläni pitäen.

6 SATUHETKEN NONVERBAALI KOMMUNIKAATIO

Satuhetkeen osallistunut viittomakielinen vanhempi kommentoi löytämiäni non-verbaalin kommunikaation piirteitä ja täydensi sitä, minulta puuttuneilla huomioilla. Työstin yhteistyössä vanhemman kanssa erilliset nonverbaalin kommunikaation piirteiden listat vanhemmasta ja lapsista. (Liite 1.) Havaitsemiemme nonverbaalin kommunikaation piirteiden jaottelu noudattaa ensisijassa aiemmin esittelemääni Knappin ja Hallin (2010) kolmiosaista luokittelua ympäristötekijöihin, fyysisiin tekijöihin ja kehon kielen piirteisiin (Knapp & Hall 2010, 7-10). Esitelen havaittuja nonverbaalin kommunikaation piirteitä ensin yleisesti taulukkomuodossa, jonka jälkeen avaan piirteitä tarkemmin tekstimuodossa.

6.1 Vanhemman nonverbaali kommunikaatio

YMPÄRISTÖTEKIJÄT	-aikaan liittyvät havainnot fyysiset -toimintamme jättämä jälki: korttien järjestely pöydälle visuaaliseksi saduksi -pöytä fyysinen este kuvailulle avaruudelliset -ei henkilökohtaisen tilan tarvetta: tutut ihmiset, läheinen kontakti -aikuisen rooli
FYYSISET TEKIJÄT	-rennot ja mukavat kotivaatteet
ELEET	puheesta riippuvaiset -osoitus kuvakorttiin puheesta riippumattomat -osoitus kuvakorttiin -pään nyökyttely/pudistelu (palautesignaali) -kädellä huitominen, katsekontaktin ja huomion herättely -käsien ristiminen -käsien leväytys auki -käsi suun eteen
KEHON ASENTO	-eteen/taaksepäin nojautuva keho -vanhemman roolinotto -eläytyminen sadun rooleihin ja tunteisiin -sulkeutunut kehon asento -käden asennon muutos -suun asento -silmien asento
KOSKETUSTAPA	-kosketus lapseen -tiedostamattomia kosketuksia itseensä: maneereja
KATSE	-lähestulkoon jatkuva katse lapseen -katseen kesto (lyhyt vrt. pitkä)
KASVOJEN ILMEET	-ihmetys -suru -ilo -eläytyminen sadun rooleihin ja tunteisiin
KIELELLINEN ILMAISU NONVERBAALISTA NÄKÖKULMASTA	-viittomisen nopeus -voimakkuus -painotus -taut -epämuodollista, arki-/kotikieltä

Fyysiset tekijät eivät korostuneet satuhetkessä. Vanhemmalla, kuten lapsillakin, oli rennot vaatteet ja ne loivat mukavan sekä rauhallisen tunnelman. Rennot vaatteet viestivät lapsille, ettei tilanteessa tarvitse jännittää. Tilanne oli ennalta vanhemman kanssa sovittu ja hänellä oli tiedossa siihen suunnilleen menevä

aika. Vanhempi järjesteli lasten kanssa satukortit pöydälle oikeaan järjestykseen, jolloin heidän toimintansa aiheutti konkreettisen muutoksen tilassa. Kortit muodostivat heidän eteensä visuaalisen sadun.

Fyysiseltä ympäristöltään satuhetken paikka oli perheelle tuttu ja turvallinen, heidän oma kotinsa. Ainoat fyysiset poikkeavuudet normaaliin kotiympäristöön olivat kamera sekä minun läsnäoloni tilanteen tarkkailijana. Myös valittu kuvauspaikka keittiön pöydän ääressä saattoi osaltaan vaikuttaa kommunikointiin, sillä vanhempi kertoi minulle myöhemmin, että yleensä he viettävät paljon aikaa sohvalla. Pehmeällä sohvalla istuminen ja oleskelu ovat täysin erilaista kuin lasipöydän ja puutuolien ääressä oleminen. Satuhetken jälkeisessä keskustelussa vanhempi kertoi, että esimerkiksi kattohaikaran jalkoja kuvatessa pöytä muodostui ”fyysiseksi esteeksi”. Tällöin vanhemman tuli käyttää kielellistä viestiä täydentävää, puheesta riippuvaista elettä kuvakorttiin, jotta lapsille selvisi, minkä näköinen eläin kattohaikara on.

Avaruudelliseen ympäristöön kuuluvaa henkilökohtaista tilaa ei vanhemmalla ollut. Kyseessä on viittomakielinen perhe ja he ovat läheisiä toisilleen, eikä tilan jakamiseen ollut tarvetta. Läheiset kommunikaatiotilanteet ovat usein epävirallisissa, läheisissä, tutuissa ja rajoittamattomissa tilanteissa tapahtuvia (Knapp & Hall 2010, 103). Yleensä aikuisten ja lasten välisissä vuorovaikutustilanteissa aikuisen roolina on toimia tilanteen johtajana. Myös tässä satuhetkessä vanhemmalla oli tiedossa tilanteen kulku, joten hän ohjasi ja neuvoi lapsia sen mukaan. Vanhemman nonverbaalista kommunikaatiosta kävi ilmi kuurojen viestintätapoihin kuuluva läheinen fyysinen kontakti sekä kosketuksen tärkeys kommunikoinnin ylläpitäjänä (Jokinen 2000, 94–96), sillä vanhempi istui lähellä lapsiaan, kosketusetäisyydellä.

Nonverbaalin viestinnän piirteitä löytyi eniten kehonkielen kategoriaan. Vanhempi käytti osoittavia eleitä, viitaten fyysisesti satukortteihin. Pelkästä kysymyksestä, ”Mikä toi on?”, eivät merkitys ja asiayhteys todennäköisesti viestin vastaanottajalle aukene. Kielelliseen viestiin tulee liittää merkitystä tarkentava, osoittava ele.

Vanhempi käytti puheesta riippumatonta eleitä, hui-toen kädellä ilmassa saada-kseen näin lasten katsekontaktin ja huomion. Puheesta riippumattomia eleitä voidaan tuottaa, kun tilanteessa ei ole käytettävänä verbaalia ilmaisukanavaa tai myös kielellisen viestin ohessa (Knapp & Hall 2010, 226). Kielipillisen rakenteen sisältävät viittomat ovat osa viittomakieltä (Emmorey 1999, 133–137), joten ne rajautuvat poimimieni eleiden ulkopuolelle.

Puheesta riippumattomien eleiden tarkastelussa tulee ottaa huomioon konteksti, jonka vaikutuksesta eleen merkitys on mahdollista ymmärtää (Knapp & Hall 2010, 226). Vanhemman tuottamia puheesta riippumattomia eleitä olivat myös käsien ristminen rintakehälle (”mä en nyt tee mitään”), käsien leväyttäminen sivuille (”makkarat hävisi”/”makkarat on syöty”), voimakas pään nyökkäys (”asia on loppuun käsitelty”) sekä käden laittaminen suun eteen yhdistäen siihen ilmeen ja hartioiden liikkeen ylös (naurun ilmaiseminen). Läsnaoloni tilanteessa ja täten kontekstin ymmärtäminen johtivat siihen, että olen pystynyt avaamaan edellä esiteltyjen puheesta riippumattomien eleiden merkitykset sulkeissa.

Välillä vanhempi irrottautui sadunkerronnasta ja eläytymisestä, palaten vanhemman roolin. Muutos näkyi vanhemman asennon, kielellisen ilmaisun ja kai-ken kaikkiaan kokonaisvaltaisen käytöksen muutoksessa. Hän esimerkiksi viittasi sadussa aiemmin tapahtuneeseen: ”Muistatteko sillon aikasemmin, kun kettu tarjosi ruokaa laakealta lautaselta?”. Tätä vanhemman roolin palaamista tapahtui kunkin sadun jälkeen käydyissä keskusteluissa sadun kulusta.

Kehon eteen- ja taaksepäin nojautumisella vanhempi sai viestittyä paljon asioita. Mikäli vanhempi ei ymmärtänyt lasten kommentteja tai ajatuksia, hän ilmaisi sen eteenpäin nojautuvalla kehollaan ja kasvoissa tapahtuvalla ilmeen muutoksella. Jos hän halusi lasten katseen kiinnittyvän johonkin tiettyyn kuvakorttiin, hän nojautui eteenpäin. Toisen sadun lopuksi vanhempi nojautui tuolissaan taaksepäin ilmaisten nonverbaalisti, että seuraavaksi olisi lasten vuoro.

Kosketusta itseän ja muihin tapahtui jonkin verran. Kun kosketuksen tavoitteena on saada toinen henkilö tekemään jotakin, sillä on jonkinlainen vaikutus vuorovaikutukseen (Knapp & Hall 2010, 273). Tällainen kosketus tapahtui, kun vanhempi kosketti toista lasta kevyesti olkapäälle. Kosketuksen tavoitteena oli, että

lapsi väistyisi korttien päältä. Kosketus ei tässä tilanteessa vaatinut enää kielellistä lisäviestiä.

Vanhempi eläytyi sadun kulkuun ja siinä tapahtuviin asioihin muun muassa erilaisten tunnetilojen kautta. Muuttamalla asentoaan tai katsettaan, vanhempi eläytyi sadun rooleihin ja kuvasi tapahtumia niin kuin hän olisi itse kukin sadun roolihahmo. Vanhempi kuvasti erilaisia tunnetiloja, kuten iloa, surua, harmitusta, ihmetystä tai hämmästyystä nonverbaalien ilmeiden kautta. Esimerkiksi ihmettelmistä hän osoitti suun asennon muutoksella: alahuuli rullautui ulospäin tai kasvojen muutoksilla nostaessaan kulmakarvojaan ylös. Epäröintiä hän ilmaisi kurtistamalla kulmakarvoja alaspäin.

Kolmannen sadun aluksi käyty keskustelu siitä, kuka viittoon ja mitä, päättyy vanhemman tuottamaan ilmeeseen ja huulet yhteen painettuun suun asentoon. Tällä nonverbaalilla ilmeellä ja ilmaisutavalla vanhempi vastasi lapsen toiveeseen, että vanhempi viittoisi. Kielellisesti ilmaistun viestin voisi kääntää muotoon: ”Nojoo, tehdään sitten niin.” Kun tarkastellaan satuhetken kontekstia viestianalyysin näkökulmasta (Isham 1986, 111–112), satuhetken ympäristönä toiminut perheen koti vaikutti käytettyihin kieli- ja rekisterivalintoihin: perheen käyttämä kieli oli arkista kotikieltä ja rekisteri epämuodollinen.

Kuurojen viestinnässä katseen merkitys on tärkeä (Jokinen 2000, 94–96). Satuhetken aikana vanhempi katsoikin lapsia lähes jatkuvasti silmiin nähdäkseen heidän reaktionsa ja säilyttääkseen vuorovaikutuksen heihin. Katse toimii vuorovaikutuksessa yhtenä kanavana palautteen saannissa (Knapp & Hall 2010, 339). Katseellaan vanhempi ilmaisi olevansa läsnä tilanteessa ja kiinnostunut toiminnasta lastensa kanssa. Hän odotti lasten vastauksia mahdollisiin kysymyksiinsä tai antoi heille kunkin kortin jälkeen mahdollisuuden tutkia, kuinka tarina visuaalisesti eteni. Vanhempi käytti tällöin nonverbaaleina kielellisen ilmaisun piirteinä taukoa sekä osoittavaa elettä kortteihin.

Ensimmäisen sadun alkuun ja juoneen kuului positiivinen tunnelma, jota vanhempi kuvasti melko nopeilla ja voimakkaasti tuotetuilla viittomilla. Myöhemmin sadussa kävi ilmi, että kattohaikara joutui ketun huijauksen kohteeksi. Tällöin vanhempi eläytyi kattohaikaran tunteisiin, muuttaen viittomistaan pohdintaa il-

maisevaksi, rauhallisella viittomisella. Tauot venyivät ja viittomisella kuvastettiin surullista ja hämmentynyttä tunnelmaa, sekä kattohaikaran pään sisäistä pohdintaa ketun menoksi.

Toisen sadun kohdalla vanhempi loi pitkäkestoisen katseen lapsiin, ilmaisten haluavansa heiltä aktiivisuutta. Katse ikään kuin porautui lapsiin. Sadussa ilmevät tunnetilat korostuivat silmien käytössä, kun silmät joko pienenivät tai laajentuivat. Uusien asioiden tai käsitteiden kohdalla huomasi, kuinka vanhempi käytti viittomaa korostetusti. Esimerkiksi kolmannessa sadussa vanhempi painotti viittomaa KAIVO. Myöhemmin käymässämme keskustelussa vanhemman kanssa hän arveli viittoman KAIVO olevan lapsille uusi, sillä toinen lapsista käytti tästä viittomasta eri muotoa, jonka hän todennäköisesti keksi siinä tilanteessa. Uuden viittoman kohdalla vanhempi myös katsoi molempia lapsia silmiin, jotta hän sai tiedon siitä, että he olivat nähneen viittoman.

6.2 Lasten nonverbaali kommunikaatio

YMPÄRISTÖTEKIJÄT	-aikaan liittyvät havainnot fyysiset -toimintamme jättämä jälki: korttien järjestely pöydälle visuaaliseksi saduksi -keittiön pöytä vrt. sohva -ulkopuolisten ympäristötekijöiden huomiointi (ulkopuolinen tarkkailija, kamera, kännykkä) avaruudelliset -yleensä ottaen ei henkilökohtaisen tilan tarvetta: tutut ihmiset, läheinen kontakti -jos henkilökohtaisen tilan tarve muuttuu tärkeäksi, kehon asennon muutos -lasten rooli
FYYSISET TEKIJÄT	-rennot ja mukavat kotivaatteet
ELEET	puheesta riippumattomat -osoittava ele kuvakorttiin -pään nyökyttely/pudistelu (palautesignaali) -olkapäiden kohautus ylös -käsien leväytys sivulle
KEHON ASENTO	-jalkojen heiluttelu -pöydällä rotkottävä asento -polvilleen nousu tuolilla -eteen/taaksepäin nojaus

	<ul style="list-style-type: none"> -liikehdintä pöydällä, käsivarsien päällä nojaten -käden asennon muutos, ojennus korttia kohti -sulkeutunut asento vrt. avoin asento -olkapäiden kohautus ylös -pään voimakas liike alas -syrjään vetäytyminen toisen henkilön ottaman kontaktin yhteydessä (henkilökohtainen tila) -suun asento, kuten hymy (palautesignaali)
KOSKETUSTAPA	<ul style="list-style-type: none"> -kosketus sisarukseen -kosketus itseän
KATSE	<ul style="list-style-type: none"> -katseen suuntaaminen: tiivis tuijotus vrt. katsekontaktin välttely -katse osana keskustelua & satuhetkeä vrt. katse kiinnittyneenä muualle
KASVOJEN ILMEET	<ul style="list-style-type: none"> -ilo -epävarmuus -hämmennys -ärsytys
KIELELLINEN ILMAISU NONVERBAALISTA NÄKÖKULMASTA	<ul style="list-style-type: none"> -viittomisen nopeus -voimakkuus -painotus -epämuodollista, arki-/kotikieltä

Satuhetkessä perheen vanhempi ymmärtää tilanteen luonteen toisinkuin lapset, jotka eivät todennäköisesti pidä tilannetta sen kummemmin minään erikoisena asiana. Tällaisen vaikutelman ainakin itse sain heidän käytöksensä perusteella. Merkittävin poikkeava tekijä tilanteessa oli oma läsnäoloni, sillä olin heille vieras ihminen. Myös se, että vanhempi ohjeisti heille tarkasti satuhetken etenemistään, oli todennäköisesti normaalista poikkeavaa. Yleensä satuhetket ovat omalla painollaan eteneviä, mutta nyt lapsille annettiin tietyt ohjeet, joita heidän toivottiin noudattavan.

Lasten nonverbaalia käytöstä tarkkaillessa huomasi, että kun he olivat varmoja vastauksestaan, he viittoivat nopeasti ja itsevarmasti. Jos he taas epäoivat, eivätkä olleet täysin varmoja vastauksestaan, viittominen tapahtui hitaasti, heidän katseensa harhaili ja he välttelivät aikuisen katsetta. Varmuuden ja epävarmuuden tunteista kertoivat myös lasten kehoissa tapahtuvat asennon muutokset, kun vartalo innostuneena kohosi tai epävarmana hetkenä vajosi alas (Knapp & Hall 2010, 9).

Kamerasta katsottuna etummaisena istunut lapsi oli hieman väsyneen oloinen, mistä kertoi välillä se, kun hän esimerkiksi nojasi käsiinsä tai rötkötti muutamia kertoja pöydällä. Lapsen vireystaso ilmeni kehon asennosta (Knapp & Hall, 9). Ympäristötekijöihin kuuluva käsitys ajasta oli lapsilla tiedossa todennäköisesti tiedostamattomalla tasolla. Satuhetken ajankohta vaikutti osaltaan tilanteeseen, joten väsymys ja sen merkit kuuluivat asiaan.

Lapset olivat suurimmaksi osaksi hyvin lähellä toisiaan, eivätkä ilmaisseet läheisyyden häiritsevän. Yksi tekemäni huomio kertoo kuitenkin henkilökohtaisen tilan olemassaolosta ja siitä, kuinka muuttuvat tunteet vaikuttavat käytökseen (Knapp & Hall 2010, 153). Kun vanhempi kysyi lapsilta kysymyksen liittyen toiseen satuun, etualan lapsi hivuttautui kohti sisarustaan, hakien tältä tukea. Taaempana pöydän päässä istunut lapsi ei kuitenkaan halunnut tämän tulevan ”reviirilleen”, ilmaisten asian poispäin siirtyvällä kehollaan. Lapset epäröivät vastata eikä kumpikaan halunnut vastata. Henkilökohtaisen tilan säilyttäminen tuli tässä hetkessä tärkeäksi.

Kettu ja kattohaikara-sadun alussa vanhempi esitti lapsille kysymyksen: ”Mikä lintu tää on?”, johon taaempi lapsi viittoi vastaukseksi sekä kurjen että kattohaikaran, mutta käyttäen huuliona kurkea. Satuhetkessä etummainen lapsi tökkäsi sisarustaan sanoen: ”Kurki se on.” Kosketuksella lapsi sai sisaruksensa katsekontaktin ja näin myös puheenvuoron itselleen. Kuurojen väliseen kommunikointiin kuuluvan kosketuksen merkitys korostuu myös tässä tilanteessa (Jokinen 2000, 94–96).

Puheesta riippumattomina eleinä ja palautesignaaleina nyökkäily sekä pään pyöritys olivat yleisiä ja toistuvia eleitä. Puheesta riippumaton ele, olkapäiden kohautus ylöspäin merkityksessä ”en tiedä” toistui myös useasti. Vanhemman esittämiin kysymyksiin vastattiin usein pään nyökkäyksellä tai pyörityksellä. Kun vanhempi näytti lapsille satukortteja, he nojasivat eteenpäin, jotta näkisivät paremmin. Tämä osoittaa, että heillä oli selkeä kiinnostus satua kohtaan. Vanhemman kertoessa satua, molemmat lapset antoivatkin palautesignaaleja, kuten hymyjä, joilla he ilmaisivat koettuja nautinnon ja ilon tunteita.

Katse viestii vuorovaikutuskumppaneille henkilön kiinnostuksesta ja mukanaolosta tilanteessa (Knapp & Hall 2010, 10), kuten seuraavista esimerkeistä käy ilmi. Välistä etualan lapsi ei malttanut seurata vanhempansa ja sisaruksensa toimintaa ja keskustelua sadun parissa. Lapsi tuijotteli satukortteja tai uppoutui omiin mietteisiinsä, paitaa nyppien, tai hiuksiaan ja kasvojaan kosketellen. Kosketustavoista välittyi kärsimättömyys ja malttamattomuus. Uusi satu houkutteli jo lapsen ajatuksissa. Jossain vaiheessa etualan lapsen huomio kiinnittyi myös ulkopuolisiin ympäristötekijöihin, kuten kuvaavaan kameraan tai minuun, vaikka yritin istua sivussa mahdollisimman huomaamattomana. Toisen sadun aikana taaempi lapsi huomasi pöydällä olevan kännykän soivan välkkyvin valoin ja ojensi kätensä sitä kohti. Vanhempi siirsi sen kuitenkin pois, jotta keskittyminen ja toiminta säilyisivät sadussa.

Etummaisena istunut lapsi heilutteli hetkittäin hieman jalkojaan pöydän alla, joka luokitellaan yleisesti kehonkieleen kuuluvaksi nonverbaaliksi toiminnaksi. Jalkojen heiluttelu kuvastaa lapsen innostuneisuutta. Lapsi liikehti myös pöydän päällä käsiään sivuttain liikutellen, joka kuvastaa malttamattomuutta. Etualan lapsi ilmaisi monta kertaa malttamattomuutensa uusia satukortteja ja niistä muodostuvaa uutta satua kohtaan, eikä olisi jaksanut enää keskittyä ”vanhaan” satuun. Vanhemman viitottua sadun loppuun, lapsi katsahti ja osoitti heti uusia satukortteja, ilmaisten viestinnällään: ”Joko vaihdetaan satua?”. Satu käytiin kuitenkin vielä läpi, jonka jälkeen vanhempi alkoi kerätä kortteja pois. Tällöin etualan lapsi ojensi innoissaan kätensä jo kohti uutta satukorttipinkkaa.

Molemmat lapset puuttuivat satuhetken ympäristöön muuttaessaan satukorttien paikkoja tilassa. Toiminnalla ei todennäköisesti ollut sen kummempaa tarkoitusta, kuin että lapset halusivat olla tilanteessa osallisina ja tehdä jotain. Vanhemman esittäessä lapsille kysymyksen liittyen sadussa aiemmin tapahtuneeseen asiaan, etummainen lapsi osoitti kyseistä tilannetta kuvaavaa korttia. Tämä osoitus ei tarvinnut kielellistä viestiä vaan toimi yksinään. Myös ensimmäisen sadun lopussa käyty keskustelu huivin väristä sisälsi kielestä riippumattomia ilmauksia, kun etualan lapsi levitti kätensä ilmaisten näin hämmennystä ja ihmetystä. Taaempi lapsi nosteli molempia olkapäitään ylös-alas, korostaen tätä ”Emmä tiiä”-vastausta myös ihmettelevällä ilmeellä. Mikäli lapset eivät ymmärtäneet se ilmeni esimerkiksi heidän kurtteisista kulmistaan.

Innokkuus satua kohtaan kävi ilmi kehon asennosta (Knapp & Hall 2010, 9). Lapset nojasivat eteenpäin viestien samalla nonverbaalisti, että heitä kiinnosti nähdä korteista, mitä sadussa kulloinkin tapahtui. Välillä lapset nojasivat eteenpäin ja katsottuaan kohdan sadusta he antoivat palautesignaalin pienen pään nyökkäyksen muodossa. He ikään kuin kuittasivat vanhemmalleen: ”Okei, noin se menee. Jatka vaan.” Kerran etualan lapsi siirtyi innostuksissaan turhan pitkälle pöydällä. Tällöin vanhempi kosketti tätä olkapäähän, ilmaisten, että olisi parempi olla vähän taaempana, jotta kaikki näkevät. Tämän jälkeen lapsi rysähti kädet ristissä makaamaan pöydän reunalle. Lasten ollessa innoissaan, he viittoivat nopeaan tahtiin ja nousivat välillä jopa polvilleen tuolilla. Esimerkiksi SILMÄLASIT he molemmat viittoivat samaan aikaan, yhtä innokkaina.

Toisessa sadussa lapset katsoivat ensin rauhassa sivusta, kun vanhempi levitti uudet kortit pöydälle. Vanhempi oli ensin ohjeistanut heille, mitä tehdään ja aluksi he seurasivatkin rauhassa. Sitten oli lasten vuoro järjestää kortit oikeaan järjestykseen. Vanhempi seurasi lasten toimintaa sivusta. Hän huomasi, että lapset olivat asettaneet pari korttia väärään järjestykseen, jolloin hän esitti lapsille kysymyksen korttien paikan vaihdosta. Taaempana istuva lapsi vastasi tähän kielelliseen viestiin nonverbaalisti, kääntäen kortit vanhemman ehdottaman tavan mukaan. Luokittelen tämän kielellisesti ilmaisemattoman: ”Joo, noin päin niiden kuuluu olla”-viestin eleeksi.

Kolmannen sadun järjestelyyn osallistuttuaan etualalla istuva lapsi vetäytyi taaksepäin tuolissaan, viitaten siihen, että satu oli hänen mielestään oikein järjestelty. Taaempi lapsi ilmaisi kiukustumista ilmeillään, eleillään, kehonasennollaan sekä voimakkaalla ja vihaisella osoituksella, kun vanhempi sanoi, että olisi lasten vuoro viittoaa. Kielellisestä ilmaisutavasta paistoi lapsen kokema tunnepuuska (Knapp & Hall 2010, 10). Keskustelun edetessä lapsi liikutti päätään voimakkaasti ylös-alas, korostaen kielellisesti ilmaisematonta viestiä ”joo joo!!”.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä viimeisessä luvussa esittelen satuhetkessä esiin nousseita asioita tulkkauksen näkökulmasta sekä pohdin saatuja tuloksia. Esitän myös jatkotutkimusaiheita, joihin paneutumalla lapsille tulkkauksen aiheesta saadaan lisätietoa ja uusia näkökulmia. Opinnäytetyöni liitteistä (Liite 3.) löytyy koostamani lapsille tulkkauksen vinkkilista. Tulkit voivat soveltaa keräämääni tietoa kaikissa lapsille tulkkauksilanteissa.

7.1 Pohdintaa tulkkauksen näkökulmasta

Koska pienten lasten viestinnän kielellisen osa-alueen hallinta ei ole vielä täysin valmis, heidän kommunikointinsa on vahvasti sidoksissa visuaalisesti havaittaviin ja tulkittaviin viestintämuotoihin (Papunet 2015). Vuorovaikutustilanteissa aikuiset mukauttavat kieltään automaattisesti lasten kanssa kommunikoidessa. Myös tulkin on tärkeää joustaa ja muuttaa kieltään lapsen kanssa kommunikoidessa.

Tietoiseen kommunikointiin liittyvät tiedostamattomat elementit vaikuttavat usein viestin sisältöön jopa sitä vahvistavina. Jos vuorovaikutustilanteen ei-kielellinen ja sanallinen viesti ovat ristiriidassa keskenään, ihminen tulkitsee yleensä ei-kielellisen viestin piirteet sanallista viestiä vahvempina. (Papunet 2015.) Tulkin työhön kuuluu viestin tulkkaus lähtökieleltä kohdekielelle (Hynynen, Pyörre & Roslöf 2003, 60). Tulkkauksessa tulee kuitenkin ottaa huomioon myös puhujan tai viittojan nonverbaali kommunikaatio, jonka kautta ilmaistu viesti ja sen merkitys välittyvät oikeassa muodossa.

Lapsiasiakkaan kanssa työskennellessä tulkin on tärkeä miettiä tilannetta edeltävä toimintansa. Sosiaaliseen taidokkuuteen kuuluu kyky nonverbaaliin kommunikointiin. Osa ihmisistä kykenee vastaanottamaan, ilmaisemaan sekä tulkitsemaan erilaisia nonverbaaleja viestejä paremmin kuin toiset. (Knapp & Hall 2010, 62.) Tulkilla tämä taito on tärkeässä roolissa. Tulkki on lapselle vieras ja outo henkilö, joten tilanteesta, lapsen mielialasta ja yleisestä persoonasta riippuu, kuinka uuteen ja outoon henkilöön suhtaudutaan. Tulkkauksilanteen aluksi

syntyneen lapsen ja tulkin välisen luottamuksen johdosta tilanne toimii ja sujuu paremmin (Widberg-Palo 2011, 14–15). Tästä syystä tulkin tulee lähestyä lapsen henkilökohtaista tilaa vähitellen, jotta lapsi ei menetä turvallisuuden tunnetaan.

Vuorovaikutuksessa tulee huomioida kielenkäyttötilanteen sosiaalinen konteksti (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 49), jotta saamme luotua siitä kokonaisvaltaisen käsityksen. Satuhetkessä ilmenevät kielenkäytön piirteet johtuivat muun muassa opinnäytetyöni tutkimuksellisesta lähtökohdasta, satuhetken ajankohdasta ja kuvauspaikasta sekä tavoitteesta, jonka olin tilanteelle etukäteen asettanut. Esimerkiksi ajankohta vaikutti erityisesti lasten vireystilaan ja näin ollen heidän tarkkaavaisuuteensa sekä kommunikaatioon. Jokaisella kielenkäytössä vaikuttavalla osa-alueella oli merkityksensä siinä, millä tavoin diskurssi tässä kontekstissa ilmeni.

Tulkkausprosessissa tulee huomioida samat lähtökohdat kuin kerronnassa (ks. luku 3.2). Kertomus välittyy yleisölle silloin, kun kertoja käyttää mielikuvitustaan, eläytyen tarinaan ja siinä esiintyviin tunteisiin sekä toimintoihin (Luumi 1987, 81). Tulkin tulee huomioida tulkattavan henkilön tavoite tilanteessa sekä ymmärtää lähtötekstin erityispiirteet niihin eläytyen. Ilmaistulla viestinnällä on aina jokin tavoite, viestijän iästä riippumatta. Tulkin ottaessa huomioon kielellisen viestin lisäksi myös sen ei-kielelliset piirteet mahdollistuu viestin merkityksen välittyminen tulkkeen vastaanottajalle kokonaisvaltaisemmin. Lapsille tulkkauksessa nonverbaalin kommunikaation piirteet, kuten ilmeikkyys ja eläytyminen ovat avainasemassa (Sinkkonen 2000, 106).

Voi olla tilanteita, joissa lapsiasiakkaan kielellinen kehitys ei ole vielä siinä pisteessä, että lapsi pystyisi ilmaisemaan kielellisesti eli viittoen haluamansa asian. Satuhetken pohjalta keksin tilannetta kuvaavan esimerkkitalanteen: jos satukorteissa kuvataan kahta samanlaista eläinhahmoa, joista lapsi viittaa toiseen käyttäen viittomaa, joka on tästä eläinhahmosta käytetty yleinen viittoma, viittoman kohde ja merkitys eivät tästä selviä. Kumpaa eläimistä lapsi tarkoittaa? Viittoma tarvitsee lisäksi lapsen osoituksen siihen eläimeen, jota hän on tarkoittanut. Tällä osoituksella keskustelun kohde on mahdollista ymmärtää paremmin ja Knap-

pin ja Hallin (2010) luokittelussa se sijoittuu puheesta riippuvaisten eleiden kategoriaan (Knapp & Hall 2010, 234).

On kuitenkin hyvä muistaa, että kielellinen kehitys etenee kullakin lapsella omaa tahtia. Tästä syystä ei kannata liiaksi nojata esitettyihin kielen kehityksen vaiheisiin (ks. luku 2.4), jotka toimivat ennemminkin suuntaa antavina. On yksilöllistä, kuinka sosiaalisia ja aktiivisia tai ujoja ja passiivisia lapset ovat. Toteuttamassani satuhetkessä lapset viittoivat melko vähän, mutta normaalista poikkeavalla tilanteella oli siihen todennäköisesti vaikutuksensa. Tulkkauksen näkökulmasta tulkin on hyvä ennakoida tilanne jos lapsiasiakasta ujustuttaa ja viittominen on vähäeleistä ja mahdollisimman huomaamatonta. Tällaisessa tilanteessa tulkin tulee pyrkiä kiinnittämään huomionsa hyvinkin pieniin eleisiin ja viittauksiin. Puheelle tulkatta tulkin tulee olla perillä tilannekontekstista. Tämä tukee mahdollisesti kokonaan nonverbaalilla viestinnällä tuotetun kokonaisuuden rakentamista kokonaisuudeksi, josta myös asiayhteydet käyvät ilmi.

Lapsiasiakkaan kanssa korostuu myös katse, niin lapsen kuin tulkinkin (Sinkkonen 2000, 106). Satuhetkessä vanhempi ylläpiti katsetta ja sen myötä myös yhteyttä lapsiinsa. Myöhemmin käymässämme keskustelussa vanhempi nimesi katseen yhdeksi tärkeimmäksi tekijäksi lasten kanssa kommunikoinnissa. Katseyhteys tulee olla luotuna, jotta viestijän - oli se sitten vanhempi tai tulkki - sanoma välittyy lapselle (Takkinen 1994, 247). Tulkkaustilanteen aikuinen eli tulkki on tilanteessa eri tavalla vastuussa, kuten esimerkiksi huolehtiessaan osaltaan siitä, että lapsi katsoo tulkkia. Tulkki voi pyrkiä edesauttamaan lapsen seuraamista mielenkiintoa ylläpitävällä tulkkeella kuten ilmeikkäällä ja elehtivällä ilmaisutavallaan. Jos tulkki huomaa, että lapsiasiakas on väsynyt eikä jaksaisi seurata tulkkia, katseen merkitys korostuu entisestään.

Tulkkaustilanteessa tulkin kannattaa tukeutua visuaalisiin keinoihin esimerkiksi viittaamalla osoittavalla eleellä suoraan johonkin esineeseen, josta puhutaan. Näin viittomakielinen vanhempiakin satuhetkessä toimi. Lapsi siirsi katseensa osoitettuun esineeseen ja sai tiedon, mitä hänelle viestitettiin. Jos kommunikointitilanne perustuu vahvasti johonkin esineeseen tai kohteeseen, tulkin olisi hyvä asettua tämän mahdollisen kohteen viereen. Jos kuuleva asiakas viittaa jatkuvasti johonkin konkreettiseen esineeseen, kuten satukorttiin, tulkki voi asettua

satukorttien viereen, jolloin niihin viittaaminen helpottuu. Lapsen katse on näin sekä tulkissa että korteissa. Kielellinen ja ei-kielellinen aines tuotetaan niin, että lapsi saa samanaikaisesti näillä molemmilla tavoilla viestitetyn tiedon.

Tulkki toimii useimmiten asiakkaansa toiveiden mukaan. Tulkkaustilauksen alussa tulkki esimerkiksi odottaa, että asiakas valitsee ensin itse paikan, jossa haluaa tilaisuuden ajan istua tai seistä. Tämän jälkeen tulkki asettuu niin, että asiakkaalla on hyvä näköyhteys tulkkiin ja tulkkauksen seuraaminen on mahdollista. Myös lapsiasiakkaan oikeuksia tulee kuunnella (Mikkonen 2000, 53) ja antaa esimerkiksi lapsellekin mahdollisuus istua haluamaansa paikkaan. Virallisemmissa paikoissa vanhempi tavallisesti ohjaa lapsen oikealle paikalle, mutta rennommissa ja epävirallisissa paikoissa lapsi voi haluta istua vaikka lattialla. Tulkin olisi hyvä toimia samalla tasolla lapsen kanssa, jolloin näköyhteyttä saadaan ylläpidettyä. Hyvä näköyhteys mahdollistaa nonverbaaliin kommunikaatioon liittyvän katseen käytön osana viestintää.

7.2 Tulosten luotettavuuden ja hyödyllisyyden analysointi

Nonverbaalin viestinnän havainnoinnissa ja tulkinnassa tehdään helposti virheitä, mutta huomioitaessa viestintäkonteksti ja siihen liittyvät yksittäiset tekijät, voidaan virhetulkinnat välttää. Virhetulkinnat voidaan myös välttää varmistamalla vuorovaikutuksen osapuolilta, onko tulkinta nonverbaalista viestinnästä ollut oikea. (Kielijelppi 2015.) Sain koottua opinnäytetyöhöni kattavasti materiaalia nonverbaalista kommunikaatiosta. Viittomakielisen vanhemman osallistuminen aineiston keruuseen ja sen käsittelyyn paransi tulosten luotettavuutta. Perheen vanhempi tuntee omat lapsensa hyvin, joten ilman hänen näkökulmaansa saatuja tutkimustuloksia ei olisi voinut pitää täysin luotettavina.

Vuorovaikutuksessa kaikki riippuu ensisijaisesti aina tilanteesta. Tilanne vaikuttaa mieleemme, ajatuksiimme ja toimintaamme tietoisesti sekä tiedostamatta. Lasten kyky peittää todellisia tilanteeseen liittyviä tuntemuksia on vaillinaisen. Tähän vaikuttaa suuresti jo toteamani varhaisten vuorovaikutustaitojen ja nonverbaalin kommunikaation vahva yhteys (Papunet 2015). Lapset ilmaisevat tunteitaan ja ajatuksiaan usein nonverbaalisti ja he eivät todennäköisesti pysty hal-

litsemaan itse kaikkia tunteitaan vaan ne ikään kuin vuotavat läpi. Esimerkiksi etenkin turhautuminen ja tylsistyminen ilmenivät satuhetkessä heti, kun lapsen mielenkiinto herpaantui tai asiat eivät sujuneet lapsen haluamalla tavalla. Koetut tunteet oli mahdollista havaita lapsen nonverbaalista viestinnästä.

Viittomakieli tuotetaan ja ilmaistaan visuaalisesti. Kielelliseen viestiin lisätyt piirteet esimerkiksi vahvistavat tai muuttavat kielellisesti ilmaistun viestin merkitystä. Ei-kielelliset viestit voivat toimia myös yksinään. (Rissanen 1990, 101.) Viittomakieltä analysoidessa ja tulkitessa huomio on tärkeä kiinnittää ei-kielellisiin piirteisiin, jotka hallitsevat vahvasti viestintää. Tulkkauksessa vaaditaan hyvinkin huomaamattomien eleiden poiminta- ja tulkintakykyä, jotta tulkkauksen kautta välitetyt merkitykset pysyvät muuttumattomina. Opinnäytetyöni ja sen tulokset tuovat esille lasten asiakasryhmän ja antavat esimerkkejä lasten kanssa korostuvasta nonverbaalista viestinnästä. Työni hyödyttää konkreettisesti jo alalla työskenteleviä viittomakielen tulkkeja sekä viittomakielen tulkeiksi opiskelevia, parantaen heidän tietoisuuttaan nonverbaalia viestintää kohtaan.

Alun perin ajatuksenani oli teetättää videokuvatusta satuhetkestä tulkeilla puheelle tulkkaus. Tulkit olisivat tulkanneet materiaalin, jonka jälkeen he olisivat listanneet löytämiään nonverbaaleja piirteitä tilanteesta. Tätä en työssäni kuitenkaan toteuttanut, joten aiheesta kiinnostuneille, tässä on oiva jatkotutkimusaihe. Jatkotutkimuksena voisi analysoida, kuinka tulkit toimivat lasten kanssa sekä vaihtoehtoisesti myös siitä näkökulmasta, kuinka vastavalmistuneen ja kokeneen tulkin toiminnot lapsille tulkkauksilanteissa eroavat. Viittomakielen tulkkeja voisi haastatella aiheesta ja kerätä heidän kokemuksiaan lapsille tulkkauksesta.

LÄHTEET

- Ahola, Veikko & Kuhlman, Irmeli & Luotio, Jorma 1999. Tietojätti. Jyväskylä: Gummerus.
- Argyle, Michael 1988. Bodily communication. 2. painos. Methuen, MA.
- Birdwhistell, Ray 1952. Introduction to kinesics: An annotation system for analysis of body motion and gesture. Louisville: University of Louisville.
- Dean, Robyn & Pollard, Robert 2011. Context-based ethical reasoning in interpreting: A demand control schema perspective. *Interpreter and Translator Trainer* (5) 1/2011, 156-157.
- Ekman, Paul 1976. Movements with precise meanings. *Journal of Communication* (26) 3/1976, 14-26.
- Ekman, Paul 2003. Emotions revealed. Understanding faces and feelings. New York: Times Books.
- Emmorey, Karen 1999. Do signers gesture? Teoksessa Lynn Messing ja Ruth Campbell Gesture, Speech and Sign. New York: Oxford University Press Inc, 133-139, 145, 149-154.
- Halkosaari, Liisa 2013. Osoitukset kielen ja eleiden rajapinnalla. Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto. Pro gradu -tutkielma.
- Hannola, Terja 2009. Vauvoja ja vaikeita tilanteita. *Kielisilta* 1/2009, 12–13.
- Hannula, Heidi & Kirjavainen, Marja & Pekaheimo, Eeva 2003. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Turun yksikkö. Viittomakielentulkin koulutusohjelman opinnäytetyö.
- Harinen, Ulla & Karkela, Eeva 1990. Minä kasvan. Kasvuikäisen fyysinen kehitys ja sen tukeminen. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Hynynen, Heidi & Pyörre, Susanna & Roslöf, Raija. Elämä käsillä. Viittomakielentulkin ammattikuva. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Ingram, Robert 2000. Foreword. Teoksessa Cynthia Roy (toim.) Innovative Practices for Teaching Sign Language Interpreters. Washington, DC: Gallaudet University Press, X.
- Isham, William 1986. The Role of Message Analysis in Interpretation. Teoksessa Marina McIntire (toim.) The Art of Cross Cultural Mediation. Proceedings of the Ninth National Convention of the Registry of Interpreters for the Deaf. Alexandria, VA: RID Publications, 111-112.
- Jantunen, Tommi 2003. Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen. Helsinki: Finn Lectura.
- Jokinen, Markku 2000. Kuurojen oma maailma – kuurous kielenä ja kulttuurina. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 79, 94–96.
- Kananen, Jorma 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kangas, Jertta & Miettinen, Essi 2007. Viittomakielinen käännös lastenkirjasta Otto ja keijuvauva – sadut ja kuvakirjat viittomakielisen lapsen elämässä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Turun yksikkö. Viittomakielentulkin koulutusohjelman opinnäytetyö.

Kansaneläkelaitos 2013. Tulkkauspalvelut. Viitattu 23.2.2015.

<http://www.kela.fi/tulkkauspalvelut>

Kansaneläkelaitos 2015a. Vammaisten tulkkauspalvelut. Viitattu 23.2.2015.

<http://www.kela.fi/vammaisten-tulkkauspalvelut>

Kansaneläkelaitos 2015b. Tulkkiringit. Viitattu 24.3.2015.

http://www.kela.fi/tulkin-tilaaminen_tulkkiringit

Karlsson, Fred 2004. Yleinen kielitiede. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus.

Kielijelppi 2015. Nonverbaalinen viestintä. Viitattu 23.2.2015.

<http://kielijelppi.fi/puheviestinta/nonverbaalinen-viestinta>

Killi, Johanna & Pollari, Kirsi (toim.) 2010. Hei, kato mua! Viittomakielisten ja viittomakieltä käyttävien lasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen Suomessa. Viitattu 29.1.2015.

http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=5535297&name=DLFE-20222.pdf

Knapp, Mark & Hall, Judith 2010. Nonverbal Communication in Human Interaction. 7. painos. Boston, MA: Wadsworth Cengage Learning.

Koskiluoma, Janita 2012. Viittomakielisen sadun suomentaminen ja suomenkielisen käännöksen jälkiäänitys. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Viittomakielentulkin koulutusohjelman opinnäytetyö.

Lahtinen, Riitta 2008. Haptiisit ja hapteemit. Soveltavan kasvatustieteen laitos, Helsingin yliopisto. Väitöskirja.

Laine, Jenni 2006a. Tulkkauksen tutkimus viittomakielen tulkin työn kehittäjänä. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käänteessä – Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa ja käytäntöä. Helsinki: Finn Lectura, 143–144, 149–151.

Laine, Jenni 2006b. Tulkkaus kahden modaliteetin ja kahden vieraan kielen välillä. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käänteessä – Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa ja käytäntöä. Helsinki: Finn Lectura, 238.

Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta (133/2010). Viitattu 15.4.2015.

[https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100133?search\[type\]=pika&search\[pika\]=vammaisten%20henkil%C3%B6iden%20tulkkauspalvelu](https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100133?search[type]=pika&search[pika]=vammaisten%20henkil%C3%B6iden%20tulkkauspalvelu)

Laurén, Sirpa 2006. Kielen sisäinen tulkkaus. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käänteessä – Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa ja käytäntöä. Helsinki: Finn Lectura, 199.

Leskinen, Markku 2000. Tarkastajan esipuhe. Pirkko Mikkosen pro gradu -tutkielmassa Viittomakielentulkki kuuron lapsen vuorovaikutustilanteissa. Varhaiskasvatuksen laitos, Jyväskylän yliopisto. Pro gradu -tutkielma, II.

Liddell, Scott & Metzger, Melanie 1998. Gesture in sign language discourse. Journal of Pragmatics (30) 6/1998, 657-697.

Luoto, Tuula & Luoto, Sami 2001. Satu ja tarina elää päiväkodissa. Teoksessa Suojala, M. Karjalainen, M. (toim.) Avaa Lastenkirja. Hämeenlinna: Karisto Oy, 184–185.

- Luumi, Pertti 1987. Taitava kertoja. Helsinki: Lasten Keskus Oy.
- Mikkonen, Pirkko 2000. Viittomakielentulkki kuuron lapsen vuorovaikutustilanteissa. Varhaiskasvatuksen laitos, Jyväskylän yliopisto. Pro gradu -tutkielma.
- Mikkonen, Pirkko 2006. Lapsi tulkin asiakkaana. Kielisilta 3/2006, 25–27.
- Oittinen, Riitta 2000. Translating for Children. New York: Garland Publishing.
- Ojanen, Sinikka 1980. Mitä sadut merkitsevät lapselle: psykodynaaminen teoriatausta ja kansansadun merkitys. Teoksessa Sinikka Ojanen, Irja Lappalainen & Marjatta Kurenniemi (toim.) Sadun avara maailma: sadut varhaiskasvatuksen tukena. Helsinki: Otava, 40.
- Papunet 2012. Aistit ja vuorovaikutus. Viitattu 17.2.2015.
<http://papunet.net/tietoa/aistit-ja-vuorovaikutus>
- Papunet 2015. Varhaiset vuorovaikutuskokemukset. Viitattu 21.4.2015.
<http://papunet.net/tietoa/varhaiset-vuorovaikutuskokemukset>
- Paunu, Juha 1987. Viito elävästi 1. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.
- Piela, Ulla & Rausmaa, Pirkko-Liisa 1982. Sadut. Teoksessa Irma-Riitta Järvinen ja Seppo Knuutila (toim.) Kertomusperinne. Kirjoituksia proosasaperinteen lajeista ja tutkimuksesta. Pieksämäki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 85–86.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne 2009. Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Pollari, Anni 2003. Viittomakielisten lasten sadut ja sadunkerronta. Humanistinen ammattikorkeakoulu, Kuopion yksikkö. Viittomakielentulkin koulutusohjelman opinnäytetyö.
- Rissanen, Terhi 1990. Viittomakielen perusrakenne. 2. painos. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.
- Rissanen, Terhi 2006. Viittomakielen rakenteen visuaalisuudesta ja ikonisuudesta. Teoksessa Niina Hytönen ja Terhi Rissanen (toim.) Käden käänteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Helsinki: Finn Lectura, 27, 36, 39.
- Roslöf, Raija & Veitonen, Ulla 2006. Tavoitteena toimivat tulkkauskäytännöt. Teoksessa Niina Hytönen ja Terhi Rissanen (toim.) Käden käänteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Helsinki: Finn Lectura, 174.
- Savisaari, Eino & Vanne, Antti 1979. Viittomakieli. Johdatus kielen olemukseen ja käyttöön. Helsinki: Gaudeamus.
- Sica Lärömedel/Smartkids 2015. Fabula. Viitattu 17.4.2015.
<http://www.smartkids.se/Pdf-filer/7762-941-2Fabula.pdf>
- Silberstein, Susanna 2011. Kontekstin tuttuuden vaikutus tulkin ammattitaidon kehittymiseen ja tulkkauksen laatuun. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Viittomakielialan tulkkitoiminnan koulutusohjelman opinnäytetyö.
- Sinkkonen, Jari 2000. Viittomakielen merkitys kuuron lapsen kehityksessä. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 106.

Suomen perustuslaki (731/1999). Viitattu 15.4.2015.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Suomen viittomakielten verkkosanakirja 2015. Viitattu 21.4.2015.

<http://suvi.viittomat.net/signsearch.php>

Takkinen, Ritva 1994. Kuuron lapsen viittomakielen kehitys. Teoksessa Antti Iivonen, Anneli Lieko ja Pirjo Korpilahti (toim.) Lapsen normaali ja poikkeava kielen kehitys. 2. painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 247.

Takkinen, Ritva 2000a. Viittomakielisten lasten kielenomaksuminen. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 113, 118.

Takkinen, Ritva 2000b. Viittomakielen kehitys. Teoksessa Eila Lonka ja Anna-Maija Korpijaakko-Huuhka (toim.) Kuulon ja kielen kuntoutus. Vuorovaikutuksesta kommunikointiin. Helsinki: Palmenia-kustannus, 64–65, 67–69.

Takkinen, Ritva 2005. Käsimuotojen salat. Viittomakielisten lasten käsimuotojen omaksuminen 2-7 vuoden iässä. 2. painos. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.

Widberg-Palo, Maarit 2011. Pienikin lapsi on tulkinkäyttäjää – ajatuksia kuurolle lapselle tulkkauksesta. Kielisilta 2/2011, 14–15.

LIITTEET

Liite 1. Lupalomake satuhetkessä syntyneen videomateriaalin käyttöön

LUPA

Annan luvan Helsingin Humanistisen ammattikorkeakoulun viittomakielentulkin koulutusohjelman opiskelijalle Heidi Jantuselle ____ / ____ 2014 kuvatun videomateriaalin käyttöön alla olevissa tutkimustarkoituksissa sekä annan luvan lapseni _____ kuvaamiseen ja siihen, että nauhoitetta saa käyttää tutkimustarkoituksiin samoin, alla olevin ehdoin:

Nauhoitetta saa

Kyllä	Ei	
☐	☐	käyttää tutkimusaineistona Heidi Jantusen opinnäytetyössä
☐	☐	käyttää tutkimustarkoitukseen mahdollisissa jatkotutkimuksissa
☐	☐	käyttää kokonaisuudessaan opinnäytetyön liitteenä
☐	☐	käyttää opetustarkoitukseen Humanistisen ammattikorkeakoulun viittomakielentulkin koulutuksessa

Nauhoitteesta saa käyttää katkelmia tai julkaista pysäytyskuvia

Kyllä	Ei	
☐	☐	opinnäytetyössä
☐	☐	opinnäytetyöhön liittyvissä seminaareissa
☐	☐	muissa julkaisuissa

Helsingissä ____ / ____ 2014

Liite 2. Satuhetken nonverbaalin kommunikaation piirteiden erittely

VANHEMMAN NONVERBAALI KOMMUNIKAATIO

1. satu: Kettu ja kattohaikara

- lähestulkoon jatkuva katse lapsiin (katse)
- eteenpäin nojautuva keho (kehon asento)
- ”Mikä tää on?” (kasvojen ilme: hämmästyks, ihmettely)
- osoitus kuvakorttiin (kehonkieli: eleet & kehon asennon muutos)
- pöytä ”fyysinen este” kattohaikaran jalkojen kuvaamiselle -> osoitus korttiin, jossa jalat näkyvät (puheesta riippuvainen, osoittava ele)
- kuvakorttien esittely lapsille (puheesta riippuvainen, osoittava ele & lasten katseen ohjaus)
- eläytyminen rooleihin, tunteisiin (ilmeet & eleet)
- vanhemman tulee miettiä seuraavaa vaihetta viittomisessaan makkaran kuljetus-kohdassa (saman asian pitkäkestoinen viittominen), tilanne laukeaa vanhemman vilkaistessa korttiin (kielellinen ilmaisu & katse)
- alussa sadussa positiivinen tunnelma: nopea ja voimakas viittominen
- myöhemmin käy ilmi ketun huijaavan kattohaikaraa, vanhempi eläytyy: muutos viittomisessa rauhalliseksi ja pohtivaksi, tauot pitenevät (kielellinen ilmaisu)
- ”Ketun luo syömään” (ilme: silmät pyöreinä, kattohaikaran ihmetyksen korostaminen)
- EI VOI SYÖDÄ (kielellinen ilmaisu & ilme: surullisesti, viittominen hidastuu)
- HEHEH (ilme: pilkkanauru, kehon asento: keho hytkyy naurun mukana)
- kattohaikara menee kotiin, saa idean (kielellinen ilmaisu: vanhempi viittoo rauhallisesti, kuvastaen kattohaikaran pohdintaa)
- odottaa reaktiota / vastausta kysymykseen tai antaa lapsille mahdollisuuden tutkia kortteja, kuinka tarina kuvien mukaan etenee (kielellinen ilmaisu)
- ”Muistatteko sillon aikasemmin, kun kettu tarjosi ruokaa laakealta lautaselta” (kehon asennossa tapahtuva muutos & ilme: vanhemman roolin ottaminen)

1. sadun läpikäyminen

- edetään sadun mukaan, järjestetään kortit uudelleen oikeaan järjestykseen – satu rakentuu uudestaan korttien tahtiin, satu rakennetaan visuaalisesti (fyysinen ympäristö: toimintamme jättämä jälki)
- jos lapsi viittoo epäselvästi, nojautuu eteenpäin: osoittaa ettei ymmärrä tms. (kehon asento)

-silmien ja suun asennot

->alahuuli ulospäin ("Jaaha" / "Aijaa")

->kulmakarvat ylös (hämmästyks)

->kulmien kurtistus (epäröinti, mietintä)

->huulien painaminen yhteen ("Niin")

-pään liikkeet, nyökyttely ja pään pyörittely (puheesta riippumattomat eleet & palautesignaalit)

-koskee etualan lasta olkapäälle, jotta tämä siirtyisi korttien päältä pois (ei tarvitse viittoa/sanallisesti viestiä mitään – kosketus riittää -> kosketus muihin)

-keho pysyy paikoillaan, pään vienti eteen & kasvoissa tapahtuva ilmeen muutos (puheesta riippumaton ele: ei ymmärrä lasta, pyytää toistoa)

-kädellä huitominen -> lapsen huomio/katse (puheesta riippumaton ele)

-vanhempi vastaa myöntävästi suuta liikutellen / mutristellen, kun etummainen lapsi osoittaa kortista kohtaa, josta keskustellaan ("niin") (suun asento & kielellinen ilmaisu)

-vanhempi kumartuu eteenpäin, jotta lapset katsoo kortteihin – "Mikä toi on?" (kehon asento)

-kiinnostuksen herättely: "Montako mansikkaa?" – vanhempi irtautuu välillä sadusta: kehon asennon muutos, ei ole eläytynyt sadun kulkuun

2. satu: Kaksi karhua ja apina

-kädet ristiin (puheesta riippumaton ele: "Mä en nyt kerro mitään")

-pitkä katse, odottaa lasten toimivan (katse)

-ensimmäisen kortin osoittaminen sormella (puheesta riippumaton ele & asennon muutos)

-kädet levälleen (puheesta riippumaton ele: "makkarat syöty")

-nojautuminen taaksepäin tuolissa sadun lopuksi ("En tee mitään")

3. satu: Susi ja kettu

Alussa vanhempi sanoo, ettei tee mitään, vaan on lasten vuoro. Lapset eivät kuitenkaan oikein suostu tekemään yksin mitään. -> vanhempi ehdottaa heidän järjestävän kortit, jonka jälkeen hän kertoo sadun lapsille.

- "Mä oon viittanut jo kaikki!" (silmät ja suu pyöreänä) (kielellinen ilmaisu, asioiden painotus & ilme)

-suu kiinni, huulet painuu yhteen – viittaa siihen, että vanhempi myöntyy lapsen toiveeseen että tämä viittaisi ("No joo" / "Niin") (suun asento)

-TE JÄRJESTELLÄ, MINÄ VIITTOA (korostus viittomalle VIITTOA)

- lopuksi sekä vanhempi että lapsi nyökkää voimakkaasti päällä –
”asia loppuun käsitelty, jatketaan” (kielellinen ilmaisu (painotus))
- toinen käsi pöydän alle (ettei vaan ala itse viittomaan) (kehon asento)
- HÄH (ilme: kulmat kurtussa, suu auki)
- JOO (iso pään nyökkäys – sanallista viestiä korostava)
- asioiden korostaminen (KAIVO (uusi viittoma) kielellinen ilmaisu: painotus)
- kettu ovela (OVELA voimakkaalla käden liikkeellä (kuvastaa suden kokemaa turhautumista -> roolinotto)
- nauraa: käsi suulle (puheesta riippumaton ele)
- kun sadut aina lopuksi käydään yhdessä läpi eli, kun vanhempi kyselle sadusta lapsilta, vanhempi ottaa vanhemman roolin, ei ole enää sadun hahmo (kehon asennon muutos)

LASTEN NONVERBAALI KOMMUNIKAATIO

1. satu: Kettu ja kattohaikara

- molemmat lapset nyökkää (vastaavat myöntävästi vanhemman esittämään kysymykseen, onko lintu kattohaikara)
- etummainen lapsi tökkää sisarustaan, ”Kurki se on!” (kosketus muihin)
- jalkojen heiluttelu pöydän alla (kehonkieli: kehon asento)
- lapset hymyilevät sadun tapahtumille (ilmeet)
- jos lapset ovat varmoja vastauksestaan, viittominen tuotetaan nopeasti ja itsevarmasti – jos he vähän epäröivät, eivätkä ole vastauksestaan varmoja, viittominen hidastuu, katse harhailee tai he välttelevät aikuisen katsetta (kielellinen ilmaisu & katse)
- etummainen lapsi nojaa käsiin (kehon asento: vähän väsyneen oloinen)
- taaempi lapsi nojaa eteenpäin, järjestelläkseen pöydällä olevia kortteja (kehon asento & fyysisen ympäristön muutos)
- nyökkäily (puheesta riippumaton ele & palautesignaali)
- eteenpäin nojaaminen, jotta näkevät satukortit paremmin (kehon asento: selkeä kiinnostuksen osoittaminen satua kohtaan, viesti: ”haluan nähdä, mitä tapahtuu!”)
- lapset ikään kuin kuittaavat vanhemman kertoman sadun kohdan pienillä pään nyökytyksillä, katsottuaan ensin kohdan satukortista (kehon asento, puheesta riippumaton ele, palautesignaali & katse)

- taaempi lapsi kohauttaa olkapäitään, vanhemman kysyessä: "Mutta mitä tapahtuu?" (puheesta riippumaton ele: "En tiedä")
- vanhempi viittasi aiempaan ("Muistatteko, kun aiemmin...") – etualan lapsi osoitti siihen viittaavaa kohtaa korteista (puheesta riippumaton ele, kehon asento & katse)
- etummainen lapsi vastaa kysymykseen osoittaen korttia pöydällä (kehon asento & puheesta riippumaton ele)
- etummainen lapsi liikehtii pöydällä, innostuneisuus (kehon asento & ilme)
- lopussa molemmat lapset hymyilee ja nauraa lopulle (ilmeet)
- etummainen lapsi katsoo ja osoittaa uusia kortteja, haluaisi päästä jo niiden pariin (puheesta riippumaton ele & katse)
- lapset osoittelevat vuoronperään toisiaan, samalla nauraen ("sä alat", "sinun vuoro") (puheesta riippumaton ele, kehon asento & ilme)
- lapset hämmentyvät vanhemman kysymyksestä liittyen huivin väriin
 - taaempi lapsi nyökkää epävarmasti ja kasvojen ilme muuttuu nopeasti epävarmaksi (kielellinen ilmaisu & ilme)
- pään pyöritys & nyökkäys (puheesta riippumattomat eleet & palautesignaalit)
- etalan lapsi levittää kädet ("Mitä?" / "Häh?") (puheesta riippumaton ele)
- "Miksi käyttää tuollaista huivia?", etummainen lapsi katsoo taaemman lapsen vastausta, naurahtaa (hymyilee) vastaukselle (katse & ilme)
- etalan lapsi nojaa kädet ristissä pöydällä, vanhemman kosketettua häntä olkapäähän, pyytäen tätä vähän siirtymään taemmas (kehon asento)
 - etummainen lapsi oli vastaamassa vanhemman kysymykseen, mutta ei saa tältä katsekontaktia, joten rojahtaa pöydälle kädet laskeen (kehon asento & katse)
 - jää seuraamaan katseella toisten keskustelua (katse)
- kulmat kurtussa jos ei ymmärrä (kasvojen ilme)
- etalan lapsen huomio siirtyy sadusta minuun (katse & fyysinen ympäristö)
- ikänsä kuin "varaa seuraavan puheenvuoron" korttia koskettamalla ("Mulla on asiaa") -> saa vanhemman yhteyden katseella (kehon asento & katse)
- etalan lapsi viittoon innokkaasti, polvilleen nousten SILMÄLASIT (kehon asennon muutos & kielellinen ilmaisu, painotus)
- taaempi lapsi näperteleehä pahvin palaselle piirrettyä ihmishahmoa käsissään, vanhempi on ottamassa sitä pois, jolloin toinen käsi vie sen pöydän alle piiloon ("En halua että viet sen") (kehon asento)

- vanhempi kysyy, onko kettu tyttö vai poika, lapset katsahtavat korttia ja etummainen lapsi nousee kättään heilauttaen: "Mä tiedän vastauksen" (katse & puheesta riippumaton ele)
- etummainen lapsi tiedostaa läsnäoloni (fyysinen ympäristö & katse)
- etualan lapsi odottaa jo uutta satua: nyppii paitaa ja vilkuilee kameraa sekä minua (katse & kosketus itseän)
- taaempi lapsi siirtää katseensa sisarukseensa ja osoittaa pienellä tökkäävällä liikkeellä tämän suuntaan, ilmaisten halunsa, että tämä vastaa vanhemman kysymykseen (katse & puheesta riippumaton ele)
- kun vanhempi alkaa kerätä ensimmäisen sadun kortteja, ojentaa kätensä innoissaan kohti uutta satua (puheesta riippumaton ele & kehon asennon muutos)

2. satu: Kaksi karhua ja apina

- lapset katsovat rauhassa, kun vanhempi levittää kortit pöydälle (fyysinen ympäristö & katse)
- kortin osoittaminen ja käteen ottaminen (kehon asento)
- vanhemman kielelliseen viestiin nonverbaali vastaus taaemmalta lapselta, kun vaihtaa korttien paikkoja (puheesta riippumaton ele & fyysinen ympäristötekijä: toimintamme jättämä jälki)
- pään pyörittely (puheesta riippumaton ele & palautesignaali)
- osoitus vanhempaan (puheesta riippumaton ele)
- katseet pöytään (katse)
- taaempaa lasta ei enää kiinnostaisi sadut, katse pois päin (katse)
- hetken päästä nojaa taas eteenpäin, kun toiset jatkavat satua (kehon asento, myöntyminen: "Okei, tuun mukaan")
- taaempi lapsi huomaa pöydällä olevan kännykän välkkyvän (soivan): huomio kiinnittyy siihen (katse & kehon asennon muutos)
- olkapäiden kohautus ylös ("En tiiä") (kehon asento, puheesta riippumaton ele)

3. satu: Susi ja kettu

- vanhempi sanoo, ettei viito -> kiukustuminen (ilme, ele & kehon asento)
- vihainen, voimakas osoitus (ele & kehon asento)
- JOO (kielellinen ilmaisu & kehon asento & palautesignaali)
- etummainen lapsi vetäytyy kortit järjestelyään, viitaten siihen, että satu on hänen mielestään nyt oikein (kehon asento)

LAPSILLE TULKKAUKSEN VINKKILISTA:**”Elä se, mitä viitot – viittomisesi alkaa elää!”****– Juha Paunu (1987)**

Tämä Paunun lausahdus kuuluu tulkkauksen perusohjeeksi. Tulkin tulee nähdä ja kokea tulkkauksilanne kokonaisuutena. Tämä tapahtuu irrottautuesssa sanoista niiden todellisiin merkityksiin. Huomio tulee suunnata laaja-alaisesti viestintään kokonaisuutena, sekä kielelliseen että ei-kielelliseen.

Asetu lapsen tasolle sekä fyysisellä tasolla että ajatustasolla.

On tärkeää lähestyä lasta ja tämän henkilökohtaista tilaa niin, että lapselle muodostuu turvallinen tunne, jonka myötä myös kommunikointi onnistuu. Muista, että lapsi on yksilö siinä missä aikuinenkin. Tiedosta lapsen kehityksen vaihe, sillä se vaikuttaa tulkkauksen toteuttamiseen. Tilanteen vaatiessa toista asioita, jotta lapsi ne varmasti huomaa ja sisäistää.

Hae katsekontakti.

Silmien käyttö eli katsekontakti korostuu lapsille tulkatessa. Mikäli lapsi ei katso tulkkia, tulkin tulkkama viesti ei mene myöskään perille. Lapsen katsetta voi ohjata tilanteessa visuaalisiin kohteisiin, jotka tulkkauksilanteeseen ja sen kontekstiin liittyvät.

Puheesta riippumattomat eleet ja ilmeet toimivat ilmaisun perustana.

Nonverbaali viestintätapa kehittyy kielellistä viestintätaitoa aiemmin. Usein näiden piirteiden samanaikaisesti esiintyessä tukeudumme vahvemmin sanattomaan viestintään. Lasten kanssa kommunikoidessa ja työskennellessä tulkin tulee tiedostaa, että kommunikaatioon kuuluu vahvana osana sanattomasti ilmaistut viestit. Tulkin tulee mukauttaa ilmaisuaan lapselle ymmärrettävämpään muotoon.